

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

κέντρα
διά βίου
μάθησης

Εικαστικό Εργαστήρι

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Συγγραφέας
Γεωργία Μέγα

Υπεύθυνος διαμόρφωσης επιστημονικών προδιαγραφών του εκπαιδευτικού υλικού
Αργύρης Κυρίδης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Επιστημονικός Υπεύθυνος για τις εκπαιδευτικές προδιαγραφές του υλικού
Αλέξης Κόκκος

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος
Μάνος Παυλάκης

Επιμέλεια Κειμένων
Έφη Κωσταρά

Το παρόν δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του υποέργου 8 με τίτλο «Συγγραφή και αξιολόγηση και αξιοποίηση υφιστάμενων εκπαιδευτικών υλικών προγραμμάτων εθνικής και τοπικής εμβέλειας» των πράξεων «Κέντρα Δια Βίου Μάθησης-Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας ΑΠ7» και «Κέντρα Δια Βίου Μάθησης-Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας ΑΠ8» οι οποίες έχουν ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΕΔΒΜ) του ΕΣΠΑ (2007-2013), Άξονας Προτεραιότητας 7: «Ενίσχυση της Δια Βίου Εκπαίδευσης Ενηλίκων στις 8 Περιφέρειες Σύγκλισης» με κωδικό MIS 375686 και Άξονας Προτεραιότητας 8: «Ενίσχυση της δια βίου εκπαίδευσης ενηλίκων στις 3 Περιφέρειες σταδιακής εξόδου» με κωδικό MIS 375687 και οι οποίες συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους, μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Περιεχόμενα

Σκοπός.....	3
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα.....	3
Λέξεις – Κλειδιά.....	4
Εισαγωγικές παρατηρήσεις-θεωρητικό πλαίσιο.....	4
1. Απλή παρατήρηση	5
1.1. Εισαγωγικά στοιχεία.....	5
1.2. Εφαρμογή της διεργασίας της απλής παρατήρησης	6
Συνοπτικά σχόλια.....	14
1.3. Εστιασμένη παρατήρηση.....	15
1.3.1. Εστίαση σε ένα αντικείμενο παρατήρησης ή αλλιώς το παιχνίδι του μεγεθυντικού φακού.....	15
1.3.2. Σύνδεση του αντικειμένου με το όλον ή αλλιώς το παιχνίδι του αερόστατου ..	16
1.3.3. Αξιοποίηση των τεχνικών του μικροσκοπίου και του αερόστατου	18
Συνοπτικά σχόλια	21
2. Παρατήρηση με στόχο την ενεργοποίηση του στοχασμού	22
2.1. Εισαγωγικά στοιχεία.....	22
2.2. Εφαρμογή συγκεκριμένων ρουτινών (ομάδων ερωτημάτων) που προκαλούν τη στοχαστική παρατήρηση.....	26
2.2.1. Παράδειγμα εφαρμογής των ερωτημάτων: Βλέπω/ Σκέφτομαι/ Αναρωτιέμαι.27	
2.3. Άλλες μορφές σύνθετων ερωτημάτων που διεγείρουν το στοχασμό	30
2.3.1. Δραματοποίηση.....	31
2.3.2. Δραματοποίηση και «σκηνοθεσία».....	31
2.3.3. Το παιχνίδι της σταδιακής αποκάλυψης	32
2.3.4. Το παιχνίδι της σύνδεσης.....	33
2.3.5. Το παιχνίδι της βιωματικής σύνδεσης.....	33
2.4. Προϋποθέσεις εφαρμογής των τεχνικών που παρουσιάστηκαν στις δύο υποενότητες	33
Σύνοψη.....	36
Βιβλιογραφία.....	37

Παραρτήματα.....	39
Ενδεικτική κατανομή 50ωρου	39
Ενδεικτικές απαντήσεις	41
Πίνακες	44

Σκοπός

Σκοπός του παρόντος υλικού, με τίτλο: «*Εικαστικό εργαστήριο*», είναι η εξοικείωση του ενδιαφερόμενου με την παρατήρηση εικαστικών έργων τέχνης. Η όλη ιδέα εκκινεί από την αμηχανία που συχνά νιώθουμε μπαίνοντας σε ένα Μουσείο, μια Γκαλερί ή ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς, καθώς δυσκολευόμαστε να κατανοήσουμε ή να αισθανθούμε τη δύναμη που εκπέμπουν τα έργα τέχνης. Πρόκειται για μια παρουσίαση τεχνικών που σταδιακά εισάγουν τον ενδιαφερόμενο σε ένα διάλογο με το έργο τέχνης που παρατηρεί, έτσι ώστε ο ίδιος να αποκτήσει προσωπική άποψη για τον πολιτισμικό ρόλο του έργου τέχνης, αλλά και για την επίδραση που αυτό ασκεί στη δική του προσωπική ανάπτυξη (γνωστική, στοχαστική, συναισθηματική). Παράλληλα, μέσα από βιωματικές δραστηριότητες (γραπτά κείμενα, δραματοποίηση, εικαστική έκφραση), οι ενδιαφερόμενοι έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους ολιστικά. Μάλιστα, προοδευτικά, μέσα από την παρατήρηση των ίδιων τους των έργων, αντιλαμβάνονται την εξέλιξη της εκφραστικής τους ικανότητας και αντλούν ικανοποίηση από τα «έργα» τους (εικαστικά, θεατρικά ή γραπτά).

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Μετέχοντας στο «Εικαστικό Εργαστήριο», ο ενδιαφερόμενος θα είναι σε θέση να:

- ✿ παρατηρεί με διάφορες τεχνικές τα έργα τέχνης,
- ✿ ελέγχει αυτόνομα τη διεργασία της παρατήρησης ενός έργου τέχνης, χωρίς τη συμβολή κάποιου «ειδικού»,
- ✿ αντιλαμβάνεται το νόημα ενός έργου τέχνης και να στοχάζεται πάνω σε αυτό,
- ✿ απολαμβάνει τον εσωτερικό διάλογο με το έργο τέχνης,
- ✿ εκφράζει τις στοχαστικές και δημιουργικές του σκέψεις,
- ✿ εφαρμόζει τις τεχνικές παρατήρησης μαζί με φίλους ή μέλη της οικογένειας,
- ✿ εκφράζεται ο ίδιος μέσα από τη ζωγραφική, την πηλοπλαστική, τη μουσική, τη γραφή, έχοντας ως αφορμή συγκεκριμένα εικαστικά ερεθίσματα και είναι σε θέση να δημιουργήσει ελεύθερα τα δικά του «έργα τέχνης»,
- ✿ εφαρμόζει τις τεχνικές παρατήρησης στο πλαίσιο της εργασίας του (εκπαιδευτικοί οργανισμοί, σχολεία, μουσεία, ομάδες εργασίας),
- ✿ βελτιώνει τις τεχνικές παρατήρησης και ελεύθερης εικαστικής έκφρασης καθώς εντρυφά σε αυτές,
- ✿ εκτιμά την πολιτισμική αξία ενός έργου τέχνης.

Λέξεις – Κλειδιά

- ✓ Παρατήρηση
- ✓ Αναγνώριση συναισθημάτων
- ✓ Στοχαστικός διάλογος
- ✓ Βίωμα, ελεύθερη έκφραση
- ✓ Τεχνικές παρατήρησης
- ✓ Εικαστικά έργα τέχνης

Εισαγωγικές παρατηρήσεις-θεωρητικό πλαίσιο

Οι ενότητες του Εικαστικού Εργαστηρίου δίνουν τη δυνατότητα μιας θεωρητικής και πρακτικής προσέγγισης των εικαστικών έργων τέχνης. Ο αναγνώστης μπορεί να περιηγηθεί στα κείμενα θεωρητικά και να δοκιμάσει, μόνος του ή στην εκπαιδευτική του ομάδα, διάφορες τεχνικές παρατήρησης έργων τέχνης.

Η 1^η ενότητα προετοιμάζει τον ενδιαφερόμενο για το ταξίδι της παρατήρησης μέσα από τη χρήση της ενεργητικής εκπαιδευτικής τεχνικής του καταιγισμού ιδεών (Brookfield, 1990; Knowels, 1998). Η όλη ιδέα της απλής παρατήρησης εκκινεί από τις απόψεις ερευνητών που υποστηρίζουν ότι η παρατήρηση του έργου τέχνης είναι μια προσωπική υπόθεση του παρατηρητή και χρειάζεται να γίνει μεθοδικά, προκειμένου να ενεργοποιήσει τις βαθύτερες σκέψεις μας, τα συναισθήματά μας και τις ερμηνευτικές μας απόψεις (Ritchhart, Church & Tishman, 2006; Anderson & Milbrand, 2005). Μέσα από το παιχνίδι της παρατήρησης είναι, επίσης, δυνατόν να εκτιμήσουμε την πολιτισμική αξία των έργων και να ερμηνεύσουμε τους λόγους για τους οποίους κάποια από αυτά προάγουν τον πολιτισμό.

Οι τεχνικές παρατήρησης που παρουσιάζονται στη 2^η ενότητα εκκινούν από ένα σύνολο βιβλιογραφικών αναφορών που συσχετίζουν την παρατήρηση με την έκφραση των συναισθημάτων, των εμπειριών και το στοχασμό. Μελετητές της Παιδαγωγικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Harvard δημιούργησαν και προτείνουν εδώ και δεκαετίες ένα σύνολο δραστηριοτήτων (μέσα από ειδικά projects) που ενεργοποιούν την παρατήρησή μας και σταδιακά μας οδηγούν σε ένα δημιουργικό και στοχαστικό διάλογο με τα έργα τέχνης (Tishman, Perkins & Jay, 1995). Ο αναγνώστης μπορεί να βρει όλο το σύνολο των τεχνικών στο site του Project Zero http://www.pz.gse.harvard.edu/visible_thinking.php και http://www/pz.harvard.edu/vt/artfulthinking_. Εκτός από αυτές τις τεχνικές, παρουσιάζονται κι άλλες προσεγγίσεις που συσχετίζουν την παρατήρηση με τον κόσμο των εμπειριών και την επεξεργασία των συναισθημάτων του παρατηρητή. Οι τεχνικές αυτές στηρίζονται σε δοκιμασμένες παιδαγωγικές αρχές που χρησιμοποιούν τη βιωματική μάθηση ως μοχλό για το ξεκλείδωμα των συναισθημάτων, της στοχαστικής διάθεσης και της γνώσης (Dewey, 1938; Kolb, 1984)

1. Απλή παρατήρηση

Στόχος της 1^{ης} ενότητας είναι η αρχική εξοικείωση του ενδιαφερόμενου με τη διεργασία της παρατήρησης ενός έργου τέχνης. Στο πλαίσιο της παρουσιάζονται, συζητούνται και εφαρμόζονται τεχνικές που ενεργοποιούν την παρατήρηση χωρίς να απαιτούν άλλου τύπου δεξιότητες (π.χ. ειδικές γνώσεις για τα εικαστικά έργα ή ιδιαίτερα βαθιές στοχαστικές σκέψεις).

1.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Συχνά αντιμετωπίζουμε αμήχανα την πρώτη μας επαφή με ένα έργο τέχνης. Μπορεί να έχουμε ακούσει κάτι για το σημαντικό καλλιτέχνη που φιλοτέχνησε το έργο αυτό, ή μπορεί να γνωρίζουμε κάτι για το εικαστικό ρεύμα που εκπροσωπεί. Συμβαίνει, επίσης, χωρίς δεύτερη σκέψη να προβαίνουμε σε ερμηνείες και κρίσεις του τύπου: «Μου αρέσει» ή «Δε μου αρέσει ένα έργο τέχνης». Όμως έχουμε πράγματι δώσει στον εαυτό μας την ευκαιρία να επικοινωνήσει (συναισθηματικά, γνωστικά και στοχαστικά) με ένα έργο τέχνης; Συχνά θεωρούμε πως οι εκφρασμένες σκέψεις για ένα έργο τέχνης είναι δουλειά του κριτικού έργου τέχνης, που έχει άλλωστε σπουδάσει αυτό το αντικείμενο. Και έτσι είναι. Η κριτική έργων τέχνης που διαβάζουμε στον τύπο ή σε εξειδικευμένα περιοδικά είναι μια καλή αφορμή για να αρχίσει ο διάλογός μας με ένα έργο τέχνης. Όμως, από την άλλη μεριά, υπάρχει περίπτωση να εγκλωβιστούμε στις απόψεις άλλων (που πιθανόν να έχουν σωστό προσανατολισμό). Ας αναρωτηθούμε λοιπόν:

- ✿ Μπορούμε να οδηγηθούμε σε στοχαστικό διάλογο με το έργο τέχνης χωρίς πρότερες γνώσεις για τον καλλιτέχνη, την εποχή του και τις εικαστικές επιρροές του;
- ✿ Τι μας προσφέρει (γνωστικά, συναισθηματικά, στοχαστικά) η έκφραση άποψης για ένα εικαστικό έργο τέχνης;
- ✿ Τι μας προσφέρει (γνωστικά, συναισθηματικά, στοχαστικά) η βιωματική μας εμπλοκή με το έργο τέχνης (μέσα από τις δικές μας εικαστικές απόπειρες);

Προκειμένου να σπάσει ο πάγος της παρατήρησης, ας δοκιμάσουμε το εξής:

- ✓ Επιλέξτε ένα εικαστικό έργο τέχνης, από αυτά που ήδη γνωρίζετε και είστε εξοικειωμένος/η μαζί του.
- ✓ Αρχίστε την παρατήρησή σας θέτοντας ένα απλό ερώτημα: «Τι βλέπω;».
- ✓ Επιτρέψτε στον εαυτό σας να «δει» όσα μπορεί να «δει». Μην τον πιέσετε να «δει» τα πάντα.

- ✓ Αφήστε τον εαυτό σας ελεύθερο να παρατηρήσει γενικά στοιχεία, αλλά και λεπτομέρειες.
- ✓ Καταλάβετε ότι όλα όσα βλέπετε είναι αποδεκτά, ακριβώς επειδή τα βλέπετε.
- ✓ Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας πρόχειρα στο μπλοκ σας και δώστε το σε ένα άλλο μέλος της εκπαιδευτικής σας ομάδας. Αφήστε το άλλο μέλος να συμπληρώσει στοιχεία που εσείς δεν είδατε.
- ✓ Παίξτε αυτό το παιχνίδι, ώσπου να εξαντληθούν οι παρατηρήσεις σας.
- ✓ Συζητήστε πάνω στο θέμα: Ποιες ήταν οι αρχικές μου παρατηρήσεις; Ποιες σκέψεις μου γεννήθηκαν, καθώς κατέγραφα όλο και περισσότερες παρατηρήσεις;

Στα εδάφια που ακολουθούν γίνεται μια προσπάθεια συστηματικής παρατήρησης στο επίπεδο της απλής παρατήρησης. Πρόκειται για ένα πρώτο πλησίασμα με το έργο τέχνης χωρίς να απαιτείται οποιαδήποτε πρότερη γνώση για το εικαστικό ρεύμα, την εποχή ή το έργο του καλλιτέχνη.

Σημείωση: Τα πέντε πρώτα βήματα στηρίζονται στην εκπαιδευτική τεχνική του καταιγισμού ιδεών. Αποτελούν δε βασικές διεργασίες παρατήρησης που υιοθετούνται από πολλούς ερευνητές του πεδίου (Perkins, 1994).

1.2. Εφαρμογή της διεργασίας της απλής παρατήρησης

ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ: Ο εκπαιδευτής προβάλλει στην οθόνη του υπολογιστή το έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία», 1894 (Αρ. έργου 475). Εναλλακτικά, έχει τυπώσει σε έγχρωμο εκτυπωτή το εικαστικό έργο, και το έχει διανείμει στην εκπαιδευτική του ομάδα. Το έργο μπορεί να αναζητηθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση της Εθνικής Πινακοθήκης Αθηνών (Αρ. έργου 475 ή πληκτρολογώντας με μια μηχανή αναζήτησης τον τίτλο του έργου και το όνομα του συγγραφέα.

Πρώτο βήμα: Η πρώτη ματιά

- ☀ Παρατηρήστε αρχικά το έργο τέχνης του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία». Στη συνέχεια καταγράψτε σε ένα μπλοκ σημειώσεων τι βλέπετε.
- ☀ Κάντε ελεύθερα τις παρατηρήσεις σας. Ό,τι κι αν καταγράψετε είναι σωστό εφόσον το «βλέπετε». Ανάμεσα στις φράσεις που θα καταγράψετε αφήστε κενές γραμμές.
- ☀ Αφιερώστε μερικά λεπτά για αυτή την αρχική παρατήρηση.

	Ενδεικτικές παρατηρήσεις
1894 Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ: «ΠΑΙΔΙΚΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ», -Αόδι σε καμβά 176 x 250 cm, έτος:	<p>Μια κυρία κρατά ένα νήπιο.</p> <p>Παιδιά παίζουν μουσική.</p> <p>Όλοι είναι σε ένα δωμάτιο.</p> <p>Το παράθυρο είναι ανοικτό.</p> <p>Υπάρχει ένα εικονοστάσι.</p> <p>Ένα παιδί χρησιμοποιεί ένα ποτιστήρι (αυτοσχέδιο μουσικό όργανο).</p> <p>Όλα τα παιδιά κοιτάνε το νήπιο.</p> <p>Ένα κοριτσάκι παρακολουθεί τη σκηνή.</p> <p>Στα προβάζια των παραθύρων υπάρχουν φυτά.</p> <p>Το δωμάτιο είναι φτωχικό.</p>

Δεύτερο βήμα: Ας δούμε καλύτερα

- ✿ Παρατηρήστε εκ νέου το έργο τέχνης του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία». Στη συνέχεια καταγράψτε στο μπλοκ σημειώσεων τις καινούριες σας παρατηρήσεις με διαφορετικό χρώμα.
- ✿ Κάντε ελεύθερα τις νέες παρατηρήσεις σας. Ό,τι κι αν καταγράψετε είναι σωστό, εφόσον το «βλέπετε». Αν νιώσετε ότι η διεργασία της παρατήρησης σας «κούρασε» ή στερέψατε από ιδέες, ξεκουραστείτε για λίγο.
- ✿ Απομακρυνθείτε από το έργο τέχνης ή κλείστε για μερικά δευτερόλεπτα τα μάτια σας και στη συνέχεια επανέλθετε με νέες παρατηρήσεις.
- ✿ Αφιερώστε τουλάχιστον 15 λεπτά για αυτή τη διεργασία, προσπαθώντας να μην κάνετε ακόμα ερμηνευτικά σχόλια.

ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ: «ΠΑΙΔΙΚΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ» , -Δάδι σε καμβά 176 x 250 cm, έτος: 1894	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ «ΚΑΙΝΟΥΡΙΕΣ» ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Μια κυρία κρατά ένα νήπιο.
	<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Η κυρία κοιτάζει το νήπιο. Το κρατά από τα πλευρά του. Έτσι το νήπιο κινείται ελεύθερα χωρίς να κινδυνεύει να πέσει.
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Παιδιά παίζουν μουσική.
	<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Είναι 4 αγόρια. Δύο κάθονται και δύο είναι όρθια. Παίζουν τύμπανο και τρομπέτα. Το αγόρι που είναι κοντά στο παράθυρο δε διακρίνεται καθαρά τι μουσικό όργανο παίζει.
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Όλοι είναι σε ένα δωμάτιο.
	<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Τα χρώματα είναι φωτεινά. Επικρατεί η ώχρα. Βλέπω κόκκινα στοιχεία (στο ρούχο του νηπίου, στο ύφασμα, στο ποτιστήρι, στα λουλουδάκια πάνω από το κεφάλι του κοριτσιού).
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Το παράθυρο είναι ανοικτό.
	<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Ο αέρας φυσά μια αραχνούφανη κουρτίνα. Είναι ανοικτό το ¼ του παραθύρου. Στο περβάζι του υπάρχουν ανθισμένα λουλουδάκια που απλώνονται από τη μια άκρη ως την άλλη.
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Ένα παιδί χρησιμοποιεί ένα ποτιστήρι ως αυτοσχέδιο μουσικό όργανο.
	<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Το παιδί βρίσκεται απομακρυσμένο από τα άλλα παιδιά. Τα μάγουλά του είναι φουσκωμένα. Προσπαθεί πολύ.
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Όλα τα παιδιά κοιτάνε το νήπιο.
	<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Δε βλέπω κανένα από τα πρόσωπα των παιδιών (ανφας). Είναι ντυμένα με απλά ρούχα. Είναι συγκεντρωμένα στο έργο τους.
	<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Ένα κοριτσάκι παρακολουθεί τη σκηνή.
<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Το κορίτσι δεν κοιτάζει το νήπιο, ενώ όλα τα άλλα πρόσωπα το κοιτούν. Έχει γύρει λίγο το κεφάλι του. Χαμογελάει ελαφρά.	
<u>ΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Το δωμάτιο είναι φτωχικό.	
<u>ΝΕΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:</u> Διακρίνονται φωτογραφίες, μια καρέκλα, πάγκοι, ένα κόκκινο ύφασμα κάτω από ένα ψάθινο καπέλο.	
-Στα περβάζια των παραθύρων υπάρχουν φυτά.	

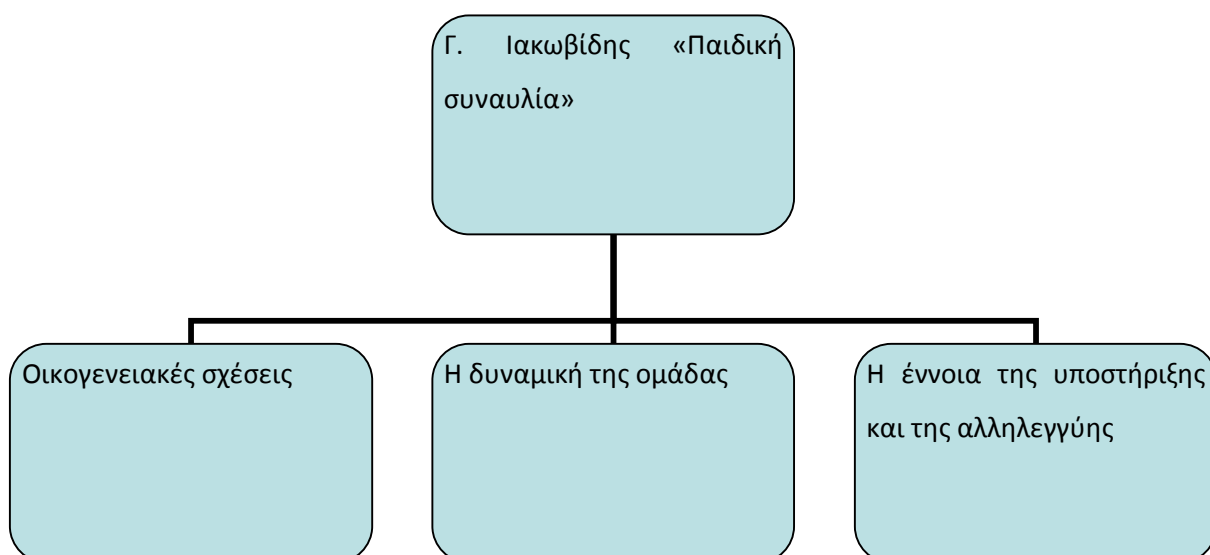
Τρίτο βήμα: Αξιοποίηση της απλής παρατήρησης

Οι παρατηρήσεις που καταγράψατε θα σας βοηθήσουν να πλησιάσετε αυτό το έργο τέχνης από όποια σκοπιά εσείς θέλετε: (θεματική, εμπειρική, συναισθηματική, γνωστική, εικαστική, στοχαστική, δημιουργική, ερμηνευτική, κλπ). Ας παρατηρήσουμε λοιπόν το έργο από τη θεματική του σκοπιά. Αφιερώστε για τη διεργασία αυτή 10 λεπτά.

1^η μορφή αξιοποίησης της απλής παρατήρησης: θεματική σκοπιά

Παρατηρώντας ένα έργο τέχνης από τη θεματική του σκοπιά, έχουμε τη δυνατότητα να αντιληφθούμε το εύρος των ιδεών που το συγκεκριμένο έργο καλύπτει. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίζουμε το έργο ως μέσο για ενεργοποίηση της σκέψης μας πάνω σε κάθε μια θεματική χωριστά. Αντιλαμβανόμαστε πώς ο καλλιτέχνης «αντιμετωπίζει» το θέμα και μοιραία το συγκρίνουμε με τις δικές μας απόψεις. Αυτή η αντιπαραβολή εγκαινιάζει έναν δημιουργικό στοχαστικό διάλογο με το έργο τέχνης. Στο παράδειγμα που ακολουθεί έχουν γραφτεί ενδεικτικά τρεις θεματικές, ωστόσο ο κατάλογος των θεματικών παραμένει ανοικτός. Ο εκπαιδευτής μπορεί να ρωτήσει: «Ποια θέματα για συζήτηση εγείρονται, καθώς παρατηρούμε το έργο τέχνης;»

Σχήμα 1: Καταγραφή των θεμάτων που προκαλούνται από την παρατήρηση του έργου τέχνης του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»:

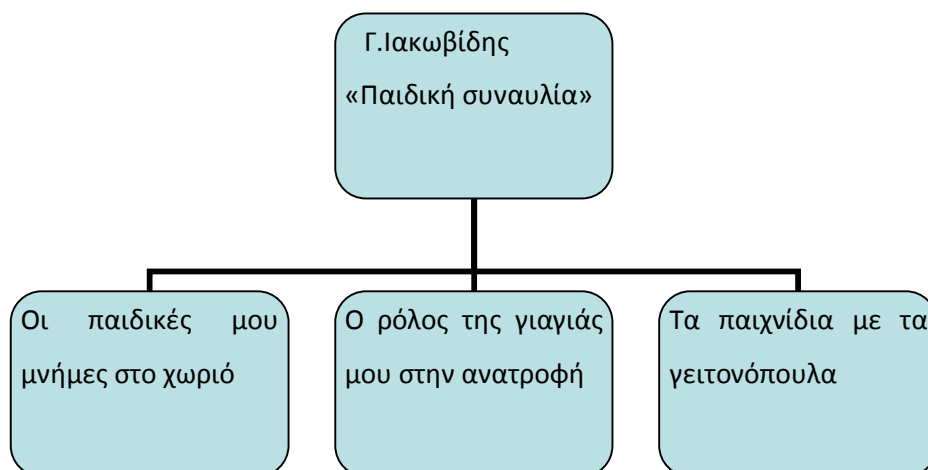
Ερώτηση 1: Ποιες άλλες θεματικές καλύπτει το έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»; Ενδεικτική απάντηση στο ερώτημα θα βρείτε στο παράρτημα των ενδεικτικών απαντήσεων.

2^η μορφή αξιοποίησης της απλής παρατήρησης: εμπειρική σκοπιά

Παρατηρώντας ένα έργο τέχνης από την εμπειρική του σκοπιά, έχουμε τη δυνατότητα να θυμηθούμε το εύρος των δικών μας εμπειριών που το συγκεκριμένο έργο πυροδοτεί. Με τον τρόπο αυτό φέρνουμε στην επιφάνεια δικά μας προσωπικά βιώματα που ως ένα βαθμό μπορεί να ταυτίζονται με αυτά που αποτυπώνονται στο συγκεκριμένο έργο, ή μπορεί να απέχουν πολύ από αυτά. Σε κάθε περίπτωση, όμως, δημιουργούμε ένα νέο κανάλι επικοινωνίας με το έργο τέχνης, το οποίο μας οδηγεί στο δικό μας εσωτερικό κόσμο.

Στο παράδειγμα που ακολουθεί έχουν γραφτεί ενδεικτικά τρία εμπειρικά στοιχεία , ωστόσο ο κατάλογος παραμένει ανοικτός.

Σχήμα 2 : Καταγραφή των εμπειριών που πυροδοτούνται στο έργο τέχνης του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»:

Στη συνέχεια οι εκπαιδευόμενοι αναφέρονται αν θέλουν σε αυτές τις μνήμες, βρίσκοντας ομοιότητες, διαφορές και αναλογίες.

Ερώτηση 2: Ποιες άλλες εμπειρίες αναδεικνύει το έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»;

Ενδεικτική απάντηση στο ερώτημα θα βρείτε στο παράρτημα των ενδεικτικών απαντήσεων.

Βιωματική τεχνική που ενισχύει την αξιοποίηση της απλής παρατήρησης από εμπειρική σκοπιά

Μια βιωματική τεχνική που δρα ενισχυτικά ως προς την ανάδειξη των εμπειριών είναι η ακόλουθη:

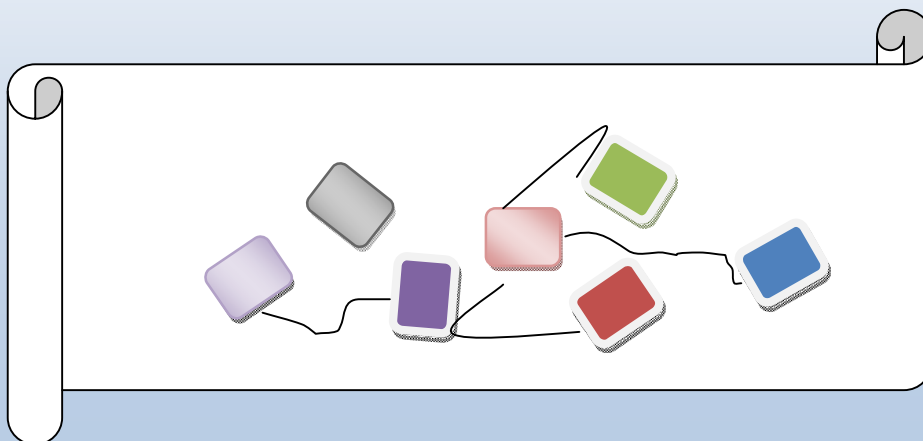
Ο εκπαιδευτής:

- ✘ Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να φέρουν στην ομάδα μια παιδική τους φωτογραφία, που να αποτυπώνει κάποιες από τις προηγούμενες αναφορές (π.χ. φωτογραφίες με παιδικούς φίλους που παίζουν όλοι μαζί, οικογενειακές στιγμές με τη γιαγιά κ.ά.). Στη συνέχεια γίνεται αναζήτηση εκείνων των στοιχείων του φωτογραφικού υλικού που ταυτίζονται ή συνάδουν με το έργο του Ιακωβίδη.
- ✘ Στη συνέχεια σε χαρτί του μέτρου οι εκπαιδευόμενοι κολλούν τις φωτογραφίες τους με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργηθεί μια ομαδική σύνθεση. Μπορούν επίσης να συνδέσουν τις φωτογραφίες μεταξύ τους με χρώματα, σχήματα και γραμμές,

δημιουργώντας έτσι την πρώτη ομαδική σύνθεση. Στη σύνθεση αυτή μπορούν να τοποθετήσουν και το έργο του Ιακωβίδη, αφού πρώτα το τυπώσουν σε μικρή διάσταση, ανάλογη με αυτήν των φωτογραφιών.

- ✘ Τέλος, δίνουν έναν τίτλο στο ομαδικό τους έργο.

Ένα υποθετικό σχήμα θα ήταν το ακόλουθο:

Μια άλλη βιωματική τεχνική που εισάγει τους εκπαιδευόμενους στην ελεύθερη έκφραση θα μπορούσε να είναι η παρακάτω:

Ο εκπαιδευτής:

- ✘ Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να φέρουν στην ομάδα μια παιδική τους φωτογραφία, που να αποτυπώνει κάποιες από τις προηγούμενες αναφορές (π.χ. φωτογραφίες με παιδικούς φίλους που παίζουν όλοι μαζί, οικογενειακές στιγμές με τη γιαγιά κ.ά.).
- ✘ Στη συνέχεια, κάθε εκπαιδευόμενος ζωγραφίζει με τον δικό του προσωπικό τρόπο το θέμα της φωτογραφίας που έχει ο ίδιος φέρει. Μπορεί να εστιάσει μια λεπτομέρειά της, ή να σκισάρει όλες τις φόρμες. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσει διάφορα χρώματα για να εκφράσει τα συναισθήματά του, τα οποία πιθανόν να διαφέρουν από αυτά της φωτογραφίας που παρατηρεί.
- ✘ Κατόπιν, γίνεται αναζήτηση εκείνων των στοιχείων του προσωπικού έργου των εκπαιδευομένων που ταυτίζονται ή συνάδουν με το έργο του Ιακωβίδη. Εδώ μπορεί

να γίνει εστίαση σε κοινά χρώματα, ή να γίνουν παρατηρήσεις σε σχέση με τη φωτεινότητα ή την ποιότητα της πινελιάς (δυναμική, ήρεμη κ.τλ).

✘ Στη συνέχεια σε χαρτί του μέτρου οι εκπαιδευόμενοι κολλούν τα δικά τους έργα με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργηθεί μια ομαδική σύνθεση. Μπορούν επίσης να συνδέσουν τα προσωπικά τους έργα μεταξύ τους, με χρώματα, σχήματα και γραμμές, δημιουργώντας έτσι την πρώτη ομαδική σύνθεση. Στη σύνθεση αυτή μπορούν να τοποθετήσουν και το έργο του Ιακωβίδη, αφού πρώτα το τυπώσουν σε διάσταση, ανάλογη με αυτήν των δικών τους έργων.

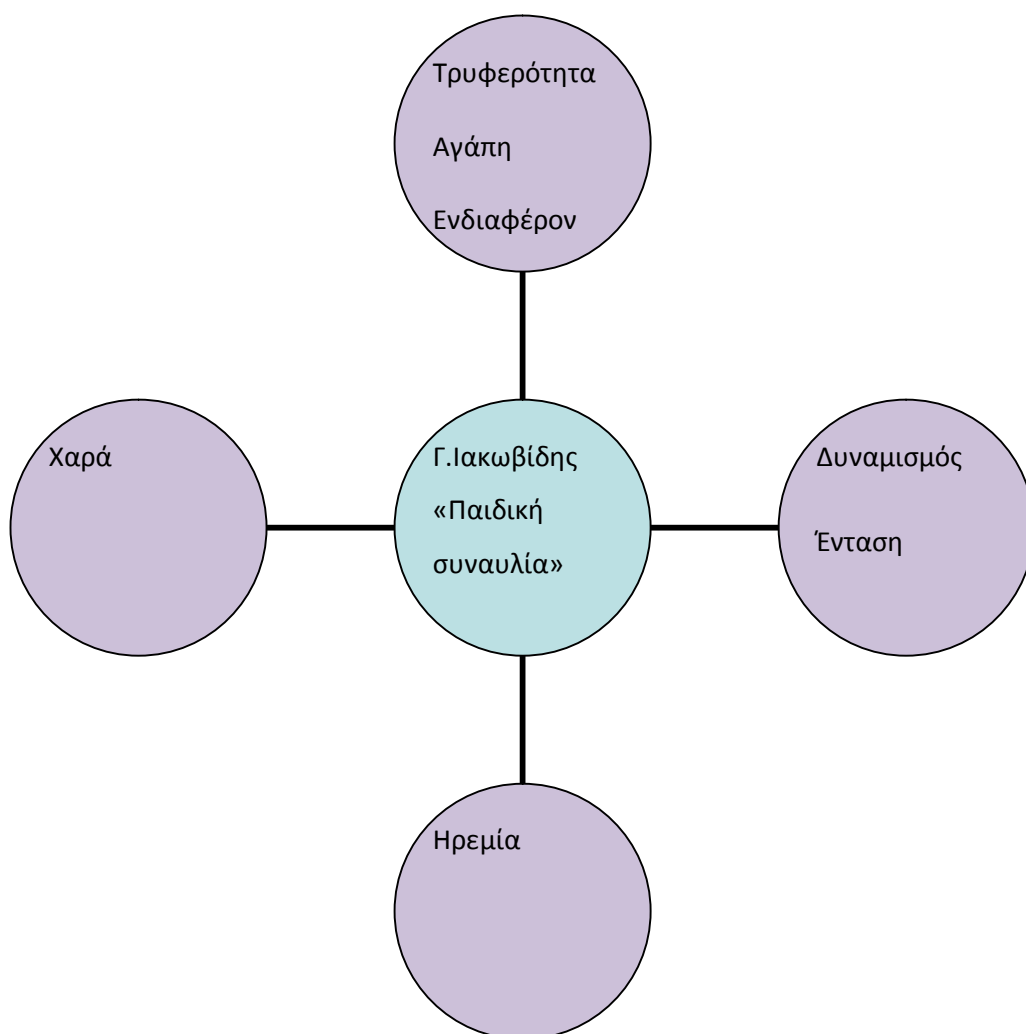
✘ Τέλος, δίνουν έναν τίτλο στο ομαδικό τους έργο.

3^η μορφή αξιοποίησης της απλής παρατήρησης: συναισθηματική σκοπιά

Παρατηρώντας ένα έργο τέχνης από τη συναισθηματική του σκοπιά, έχουμε τη δυνατότητα να αντλήσουμε από το εύρος των συναισθημάτων που διεγείρονται καθώς παρατηρούμε το έργο τέχνης. Με τον τρόπο αυτό αγγίζουμε τις δικές μας συναισθηματικές χορδές, οι οποίες πιθανόν να συντονίζονται με αυτές του καλλιτέχνη. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ανοίγουμε μια νέα διαδρομή - συναισθηματική αυτή τη φορά - που οδηγεί στο δικό μας εσωτερικό κόσμο. Διαπιστώνουμε έτσι άλλη μια πλευρά της σχέσης μας με το έργο τέχνης.

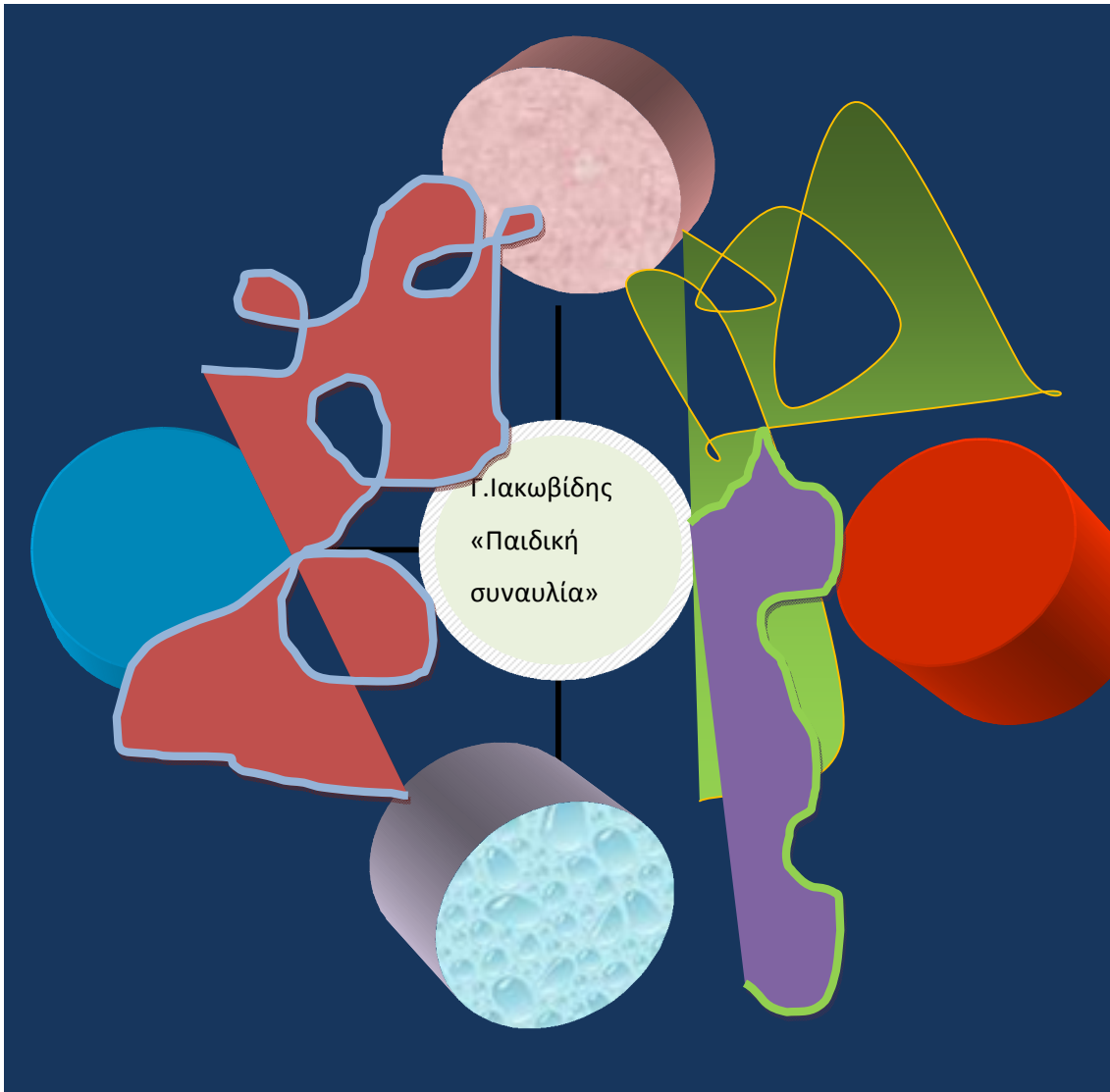
Στο παράδειγμα που ακολουθεί έχει γραφτεί ενδεικτική αναφορά σε συναισθήματα που πιθανόν αναδύονται παρατηρώντας το έργο τέχνης, ωστόσο ο κατάλογος παραμένει και πάλι ανοικτός.

Σχήμα 3: Καταγραφή των συναισθημάτων που προβάλλονται στο έργο τέχνης του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»:

Βιωματική τεχνική που διεγείρει την συναισθηματική έκφραση

Ο εκπαιδευτής ζητά από τους εκπαιδευομένους να αντικαταστήσουν τις λέξεις που φανερώνουν τα συναισθήματα με χρώματα. Εδώ μπορούν να χρησιμοποιηθούν χοντρά πινέλα και τέμπρες με τέτοιο τρόπο ώστε τελικά οι περιοχές ανάμεσα στους κύκλους να ενωθούν μέσα από τις πινελιές. Ένα υποθετικό εικαστικό αποτέλεσμα θα ήταν το ακόλουθο:

Ερώτηση 3: Ποιες άλλες συναισθηματικές χορδές σας αγγίζει το έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»;

Ενδεικτική απάντηση στο ερώτημα θα βρείτε στο παράρτημα των ενδεικτικών απαντήσεων.

Συνοπτικά σχόλια

Μέσα από τις διεργασίες της 1^{ης} υποενότητας έγινε κατανοητό πώς από έναν απλό καταιγισμό ιδεών μπορούμε να οδηγηθούμε σε έναν πλούτο σκέψεων και βιωμάτων που προκύπτουν, όταν παρατηρούμε ένα έργο τέχνης. Στην 2^η υποενότητα παρουσιάζονται πιο σύνθετες τεχνικές παρατήρησης οι οποίες ενεργοποιούν τη δημιουργική σας ματιά.

1.3. Εστιασμένη παρατήρηση

Στόχος των διεργασιών της εστιασμένης παρατήρησης είναι να επικεντρωθεί η ματιά του παρατηρητή σε ένα συγκεκριμένο μέρος του έργου τέχνης. Αυτό μπορεί να είναι ένα αντικείμενο, ένα πρόσωπο, ένα σχήμα, ένα σύνολο γραμμών, ένα χρώμα. Η εστιασμένη παρατήρηση μοιάζει με παρατήρηση μέσα από μεγεθυντικό φακό, με την έννοια ότι γίνεται περισσότερο κατανοητός ο ρόλος των επιλεγμένων αντικειμένων μέσα στο όλο έργο τέχνης. Στο εδάφιο 1.2.1 που ακολουθεί γίνεται μια προσπάθεια εστίασης και εντοπισμού του ρόλου που παίζουν κάποια αντικείμενα στο έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία». Αντίθετα, στο μεθεπόμενο εδάφιο (1.2.2) η εστιασμένη παρατήρηση αφορά σε όλο το έργο τέχνης. Έτσι, η ματιά μας σταδιακά απομακρύνεται, δίνοντας την ευκαιρία να απολαύσουμε το έργο τέχνης ολιστικά.

1.3.1. Εστίαση σε ένα αντικείμενο παρατήρησης ή αλλιώς το παιχνίδι του μεγεθυντικού φακού

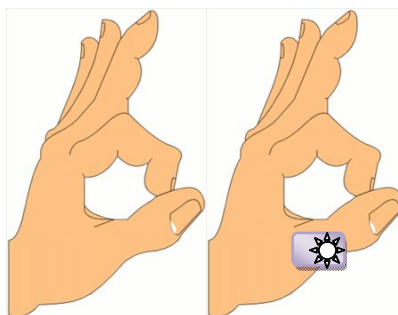
Πρώτο βήμα:

Παρατηρήστε στο έργο του Γ. Ιακωβίδη το αγόρι με το ποτιστήρι. Θεωρήστε ότι είναι ένα ανεξάρτητο έργο τέχνης. Για να συμβεί αυτό, μπορείτε να ακολουθήσετε κάποια από τις τεχνικές που προτείνονται:

☀️ Αν είστε σε μια πινακοθήκη ή gallery:

- Δημιουργήστε με τα δάκτυλά του χεριού σας ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο θα «κλείσετε» το αντικείμενο παρατήρησης (βλ. σχήμα 1).

☀️ Αν είστε σε εκπαιδευτική αίθουσα:

-Με τη βοήθεια του προγράμματος paint απομονώστε με drag and drop το αντικείμενό σας και προβάλετέ το σε ξεχωριστή διαφάνεια στο Power Point.

-Σε διαφάνεια του Power Point προβάλετε τον πίνακα και τοποθετήστε σε πλαίσιο το αντικείμενο που σας ενδιαφέρει.

Σημείωση: Είναι σημαντικό να απομονώσετε το αντικείμενό σας έστω και με τα δάκτυλά σας, γιατί αυτή η διεργασία θα σας βοηθήσει να μην αποσπαστεί η προσοχή σας από το συγκεκριμένο αντικείμενο παρατήρησης.

Δεύτερο βήμα:

-Αρχίστε την καταγιστική σας παρατήρηση μόνο με τον τρόπο που μάθατε στην προηγούμενη ενότητα. Απολαύστε αυτή τη διαδικασία. Καταγράψτε σε ένα μπλοκ σημειώσεων τις νέες σας παρατηρήσεις και συγκρίνετέ τις με τις αρχικές σας στο παράδειγμα που ακολουθεί.

Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, «ΠΑΙΔΙΚΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ»

Παρατήρηση μέρους του έργου: «Το παιδί με το ποτιστήρι»

Αρχικές παρατηρήσεις	 Παρατηρήσεις ύστερα από την απομόνωση του αντικειμένου
Ένα παιδί χρησιμοποιεί ένα ποτιστήρι (αυτοσχέδιο μουσικό όργανο).	Το ποτιστήρι έχει ζωηρό κόκκινο χρώμα. Το παιδί το κρατά όπως ο μουσικός κρατά ένα τρομπόνι. Υπάρχει κενό ανάμεσα στο στήθος και το ποτιστήρι. Το παιδί νιώθει ότι παίρνει αέρα και τον φυσά με δύναμη προς τα έξω. Ονειρεύεται ότι είναι ο καλύτερος μουσικός στην ορχήστρα.
Το παιδί βρίσκεται απομακρυσμένο από τα άλλα παιδιά. Τα μάγουλά του είναι φουσκωμένα. Προσπαθεί πολύ.	Τα δύο του πόδια πατούν γερά στη γη. Τα δυο χέρια αγκαλιάζουν γερά το ποτιστήρι. Τα δύο μαζί μοιάζει να είναι ένα σώμα. Το παιδί είναι απόλυτα αφοσιωμένο στο σκοπό του (που είναι να διασκεδάσει το νήπιο). Μοιάζει σα να θέλει να κλέψει την παράσταση. Το βλέμμα του είναι έντονο.

1.3.2. Σύνδεση του αντικειμένου με το όλον ή αλλιώς το παιχνίδι του αερόστατου

Πρώτο βήμα:

-Αφήστε τη ματιά σας να επανέλθει σε όλο το έργο τέχνης. Φανταστείτε ότι είστε σε ένα αερόστατο που απομακρύνεται σιγά σιγά από τη γη, δίνοντάς σας την ευκαιρία να δείτε τα

πράγματα πιο σφαιρικά. Με αυτή τη λογική προσπαθήστε να εντάξετε εκ νέου το παιδί με το ποτιστήρι στο έργο τέχνης. Δείτε το ρόλο του στην όλη σύνθεση.

- Συνδέστε το με φόρμες του έργου (αντικείμενα, πρόσωπα) ή άλλα τεχνικά χαρακτηριστικά του έργου (φωτεινότητα, χρώματα, σχήματα, είδος πινελιάς κ.λπ.). Απομακρυνθείτε όσο γίνεται περισσότερο από το έργο και καταγράψτε την αίσθησή σας.

Δεύτερο βήμα:

-Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας σε ένα μπλοκ σημειώσεων ή συζητήστε στην ομάδα σας, όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί:

Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, «Παιδική συναυλία»

Παρατήρηση μέρους του έργου: «Το παιδί με το ποτιστήρι»

 Αρχικές παρατηρήσεις	 Παρατηρήσεις ύστερα από την απομόνωση του αντικειμένου	 Ολιστικές παρατηρήσεις
<p>Ένα παιδί χρησιμοποιεί ένα ποτιστήρι (αυτοσχέδιο μουσικό όργανο).</p>	<p>1.Το ποτιστήρι έχει ζωηρό κόκκινο χρώμα.</p> <p>2.Το παιδί το κρατά όπως ένας μουσικός κρατά ένα τρομπόνι. Υπάρχει κενό ανάμεσα στο στήθος και το ποτιστήρι. Το παιδί νιώθει ότι παίρνει αέρα και τον φυσά με δύναμη προς τα έξω.</p> <p>3.Ονειρεύεται ότι είναι ο καλύτερος μουσικός στην</p>	<p>1.Το κόκκινο χρώμα του ποτιστηριού είναι σχεδόν ίδιο με το κόκκινο φόρεμα του νηπίου. Η χρωματική σύνδεση μπορεί να σημαίνει ότι υπάρχει επικοινωνία ανάμεσα στα δύο παιδιά. Ίσως το παιδί με το ποτιστήρι να μην είναι τόσο απομονωμένο, όσο αρχικά νόμιζα.</p> <p>2.Όλα τα παιδιά κρατούν με πάθος τα μουσικά τους όργανα. Το παιδί με το ποτιστήρι έχει σχεδόν την ίδια στάση με το παιδί που κρατά την τρομπέτα. Ίσως μεταξύ τους να</p>

	ορχήστρα.	<p>υπήρξε διένεξη για τη διεκδίκηση της τρομπέτας.</p> <p>3. Το παιδί με το ποτιστήρι όπως και τα άλλα παιδιά νιώθουν το ρυθμό της μουσικής στο σώμα τους.</p>
<p>Το παιδί βρίσκεται απομακρυσμένο από τα άλλα παιδιά. Τα μάγουλά του είναι φουσκωμένα. Προσπαθεί πολύ.</p>	<p>Τα δύο του πόδια πατούν γερά στη γη. Τα δυο χέρια αγκαλιάζουν γερά το ποτιστήρι. Παιδί και ποτιστήρι μοιάζουν να είναι ένα σώμα. Το παιδί είναι απόλυτα αφοσιωμένο στο σκοπό του (που είναι να διασκεδάσει το νήπιο). Μοιάζει σαν να θέλει να κλέψει την παράσταση.</p> <p>Το βλέμμα του είναι έντονο.</p>	<p>Το βλέμμα του παιδιού με το ποτιστήρι ενώνεται με το βλέμμα του νηπίου. Ανάμεσά τους υπάρχει μια έντονη σχέση. Τελικά την παράσταση την έκλεψε το παιδί με το αυτοσχέδιο όργανο; Το αεράκι φυσά την κουρτίνα προς το μέρος του παιδιού με το ποτιστήρι. Το φως πέφτει απάνω του, αλλά όχι με υπερβολή. Ο ζωγράφος, νιώθω, ότι θέλει να μας προσελκύσει σε αυτό το αγόρι, αν και ο στόχος είναι η διασκέδαση του νηπίου. Αν κρίνουμε όμως από τον τίτλο, «Παιδική συναυλία», μάλλον η προσοχή μας πέφτει στη σύνθεση των αγοριών που παίζουν μουσική παρά στις θηλυκές μορφές που υπάρχουν στη σύνθεση.</p>

1.3.3. Αξιοποίηση των τεχνικών του μικροσκοπίου και του αερόστατου

Οι παρατηρήσεις που προκύπτουν όταν απομακρυνόμαστε από το έργο τέχνης έχουν μια ολιστική χροιά. Μας δίνουν, δηλαδή, την ευκαιρία να βγούμε από την ταύτισή μας (με έναν ρόλο, μια εμπειρία, ένα συναίσθημα) και να γίνουμε αντικειμενικοί παρατηρητές μιας κατάστασης. Με τον τρόπο αυτό ερμηνεύουμε τη «θέση» κάθε αντικειμένου σε ένα έργο τέχνης και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο τις προθέσεις του καλλιτέχνη για την αίσθηση που θέλει να περάσει στο κοινό του. Αντίθετα, οι παρατηρήσεις που προέρχονται από την τεχνική του μικροσκοπίου εστιάζουν στη λεπτομέρεια, δίνουν έμφαση σε πτυχές του έργου που δε

γίνονται άμεσα αντιληπτές. Οι δύο αυτές μορφές παρατήρησης, όταν ενεργοποιηθούν, πυροδοτούν τις σκέψεις, το ρεπερτόριο των εμπειριών μας και τα συναισθήματά μας.

Συνδυάζοντας τις δύο αυτές μορφές παρατήρησης με τις θεματικές της μεθόδου της **απλής παρατήρησης**, μπορούμε να ανοίξουμε το πεδίο της συζήτησης σε πιο δύσβατα ή νέα μονοπάτια που πριν είτε δεν είχαμε «δει», είτε είχαμε αναστολές να τα δοκιμάσουμε.

✘ *Παράδειγμα αξιοποίησης της μεθόδου του αερόστατου με τη θεματική της δυναμικής της ομάδας.*

Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής ομάδας, και έχοντας περάσει από τις τρεις τεχνικές (απλή παρατήρηση-μικροσκόπιο-αερόστατο), ο εκπαιδευτής μαζί με την ομάδα των εκπαιδευομένων μπορεί να εγκαινιάσει έναν κύκλο συζητήσεων. Αυτή η διεργασία γίνεται ως εξής:

- ✿ Επιλογή μιας θεματικής από αυτές που διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο της απλής παρατήρησης (οικογενειακές σχέσεις, δυναμική της ομάδας, αλληλεγγύη),
- ✿ Συζήτηση πάνω σε θεματικούς άξονες που προκύπτουν από την τεχνική του μικροσκοπίου,
- ✿ Συζήτηση πάνω σε θεματικούς άξονες που προκύπτουν από την τεχνική του αερόστατου.

Παράδειγμα

-Επιλέγουμε τη θεματική ενότητα: Δυναμική της ομάδας

Με τις παρατηρήσεις, έτσι όπως αυτές προήλθαν από την τεχνική του μικροσκοπίου, μπορούν να συζητηθούν τα ακόλουθα:

ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

 Εστιασμένες παρατηρήσεις	Θέματα συζήτησης
Το ποτιστήρι έχει ζωηρό κόκκινο χρώμα.	Γιατί, αν και βρισκόμαστε σε θέση απομόνωσης, θέλουμε με τον τρόπο μας να προκαλούμε;
Υπάρχει κενό ανάμεσα στο στήθος και το ποτιστήρι. Το παιδί νιώθει ότι παίρνει αέρα	Αν και βρισκόμαστε σε κατάσταση απομόνωσης, επιδιώκουμε να παίξουμε με

και τον φυσά με δύναμη προς τα έξω.	πάθος κάποιον ρόλο. Αυτό γίνεται για να ικανοποιήσουμε κάποια εσωτερική μας ανάγκη ή για να βρεθούμε και πάλι μέσα στο πλαίσιο της ευρύτερης ομάδας;
Ονειρεύεται ότι είναι ο καλύτερος μουσικός στην ορχήστρα.	Μήπως το να βρεθούμε στην «άλλη μεριά» δεν είναι παρά μια συνειδητή επιλογή την οποία και απολαμβάνουμε;

Αντίστοιχα, μπορούμε να οδηγηθούμε σε θέματα συζήτησης μέσα από τα αποτελέσματα της τεχνικής του αερόστατου:

 Ολιστικές παρατηρήσεις	Θέματα συζήτησης
Το κόκκινο χρώμα του ποτιστηριού είναι σχεδόν ίδιο με το κόκκινο φόρεμα του νηπίου. Η χρωματική σύνδεση μπορεί να σημαίνει ότι υπάρχει επικοινωνία ανάμεσα στα δύο παιδιά. Ίσως το παιδί με το ποτιστήρι να μην είναι τόσο απομονωμένο όσο αρχικά νόμιζα.	Ακόμα κι αν φαινομενικά κάποιοι άνθρωποι αισθάνονται ότι είναι απομονωμένοι, υπάρχει περίπτωση να έχουν ισχυρές συνδέσεις με τον περίγυρό τους. Θα μπορούσαν αυτές οι συνδέσεις να αναζητηθούν και με ποιον τρόπο;
Όλα τα παιδιά κρατούν με ένταση τα μουσικά τους όργανα. Το παιδί με το ποτιστήρι έχει σχεδόν την ίδια στάση με το παιδί που κρατά την τρομπέτα. Ίσως μεταξύ τους να υπήρξε διένεξη για τη διεκδίκηση της τρομπέτας.	Στην προσπάθειά μας να αναζητήσουμε τους λόγους για τους οποίους κάποιος οδηγείται στην απομόνωση, ίσως θα ήταν σκόπιμο να αρχίσουμε να διερωτόμαστε ποιες συμπεριφορές μας μοιάζουν με αυτές της ομάδας από την οποία αποκλειστήκαμε.
Το βλέμμα του παιδιού με το ποτιστήρι ενώνεται με το βλέμμα του νηπίου. Ανάμεσά τους υπάρχει μια έντονη σχέση. Τελικά, την παράσταση την έκλεψε το παιδί με το αυτοσχέδιο όργανο;	Συχνά το άτομο που απομονώνεται έχει παίξει τον αντίθετο ρόλο από αυτόν που ενσαρκώνει. Έχει δηλαδή καταφέρει να γίνει το επίκεντρο της επικοινωνίας. Θα πρέπει να συζητηθεί, λοιπόν, αν η διεργασία της απομόνωσης αποτελεί ένα μέσο για να ελκύσει κάποιος την προσοχή μας, ή αν είναι μια πηγαία εσωτερική ανάγκη.

Ερώτηση 4: Ποια ερωτήματα για συζήτηση εγείρονται γύρω από τη θεματική: οικογενειακές σχέσεις και ποια γύρω από τη θεματική της αλληλεγγύης;

Ενδεικτική απάντηση στο ερώτημα θα βρείτε στο παράρτημα των ενδεικτικών απαντήσεων.

Για να επιτευχθεί η βιωματική μας σχέση με την τεχνική του μικροσκοπίου και του αερόστατου μπορούμε να επιχειρήσουμε την ακόλουθη ομαδική εργασία:

- ✘ Με πηλό (περίπου 200γρ.) κάθε μέλος της εκπαιδευτικής ομάδας φτιάχνει ένα αντικείμενο της αρεσκείας του (π.χ. ένα πρόσωπο, ένα λουλούδι, έναν κύβο κ.ά.).
- ✘ Όλα τα αντικείμενα τοποθετούνται στο κέντρο της αίθουσας.
- ✘ Ένα μέλος της ομάδας τοποθετεί τα αντικείμενα με τέτοιο τρόπο ώστε να φτιαχτεί μια «σύνθεση» και δίνει έναν τίτλο στη σύνθεση. Ο τίτλος καταγράφεται σε μια χάρτινη λεζάντα και η σύνθεση φωτογραφίζεται από τον εκπαιδευτή.
- ✘ Η προηγούμενη διεργασία ακολουθείται και για τα άλλα μέλη της ομάδας.

Με τον τρόπο αυτό μπορούν να δημιουργηθούν τόσες συνθέσεις όσα και τα μέλη της ομάδας. Η φωτογράφιση των έργων θα βοηθήσει, ώστε να δημιουργηθεί ένα ηλεκτρονικό άλμπουμ των έργων .

Συνοπτικά σχόλια

Στη 2^η υποενότητα επεξεργαστήκαμε δραστηριότητες εστιασμένης παρατήρησης, εμβαθύνοντας τόσο στα τεχνικά στοιχεία του έργου (χρώματα, φως, φόρμες κ.λπ.), όσο και στην ολιστική διάστασή του. Παράλληλα, έγινε προσπάθεια αξιοποίησης των παρατηρήσεων για έναρξη συζήτησης πάνω σε ζητήματα που αφορούν στην εκπαιδευτική ομάδα. Τέλος, έγινε βιωματική εφαρμογή των δύο τεχνικών.

2. Παρατήρηση με στόχο την ενεργοποίηση του στοχασμού

Στόχος της 2ης ενότητας είναι η εξοικείωση του ενδιαφερομένου με τη διεργασία του στοχασμού μέσα από την παρατήρηση έργων τέχνης. Μέσα από αυτή την εξοικείωση γίνεται φανερή η δύναμη που έχει ένα εικαστικό έργο, όχι μόνο από την αισθητική του σκοπιά, αλλά και από τη σκοπιά της ενεργοποίησης βαθύτερων σκέψεων, απόψεων και ιδεών. Οι τεχνικές αυτές δεν απαιτούν ιδιαίτερες γνώσεις πάνω στο έργο τέχνης που ο παρατηρητής στοχάζεται, αλλά είναι πιθανό να αυξήσουν το ενδιαφέρον για συλλογή πληροφοριών που σχετίζονται με το καλλιτεχνικό ρεύμα και την εποχή που έζησε ο καλλιτέχνης.

2.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Στο ειδικό πεδίο που μελετά το ρόλο της τέχνης στην εκπαίδευση, και ειδικά το ρόλο της τέχνης στην ανάπτυξη του στοχασμού, προτείνονται από τους ειδικούς διάφορες εκπαιδευτικές μεθοδολογίες. Στο πλαίσιο του παρόντος υλικού παρουσιάζονται στοιχεία από τη μεθοδολογία του Project Artful Thinking (AT), που αναπτύχθηκε υπό την αιγίδα του Project Zero του Πανεπιστημίου του Harvard. Ο στόχος του Project Artful Thinking, όπως και του συναφούς Project Visible Thinking, είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιούν συχνά έργα τέχνης (κυρίως οπτικά) στις τάξεις τους με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετούνται όχι μόνο οι μαθησιακοί στόχοι, αλλά και η στοχαστική διάθεση των εκπαιδευομένων. Το πρώτο μέλημα των Προγραμμάτων αυτών είναι να δημιουργηθούν γερές σχέσεις- συνδέσεις ανάμεσα σε έργα τέχνης και αντικείμενα μάθησης (έννοιες κλειδιά). Το δεύτερο είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιούν την τέχνη ως μια προωθητική δύναμη για την ανάπτυξη του στοχασμού (Μέγα, 2011). Η φιλοσοφία των δραστηριοτήτων στηρίζεται στην επεξεργασία κατάλληλων ερωτημάτων τα οποία δεν επιζητούν κάποια προφανή απάντηση, αλλά αντίθετα ενεργοποιούν τη σκέψη, εμβαθύνουν στην παρατήρηση, ερευνούν ποικίλες πτυχές ενός ζητήματος, επιχειρηματολογούν και ζητούν αξιόπιστες αποδείξεις, αμφισβητώντας την πρόχειρη πληροφόρηση (Ritchhart, Palmer, Church & Tishman, 2006). Στο πλαίσιο του παρόντος υλικού οι τεχνικές του AT και VT μπορούν να δοκιμαστούν έξω από το πλαίσιο μιας σχολικής αίθουσας, είτε σε ατομικό επίπεδο, όταν μόνοι μας παρατηρούμε ένα έργο τέχνης, είτε σε ομαδικό επίπεδο, όταν με φίλους ή μέλη της οικογένειας επισκεπτόμαστε μια πινακοθήκη και επιχειρούμε να «κατανοήσουμε» ένα έργο τέχνης. Η δυναμική των Projects AT/VT έγκειται στο ότι μέσα από τη «συνομιλία» μας με το έργο τέχνης γνωρίζουμε καλύτερα όχι μόνο το έργο τέχνης, αλλά και τον εαυτό μας, ενθυμούμενοι εμπειρίες μας ή βρίσκοντας λύσεις ή διεξόδους σε προβληματισμούς μας (Μέγα, 2010: 164-190). Αυτή

άλλωστε η διάσταση της δυναμικής της τέχνης, δηλαδή η σχέση της με την εσωτερική μας φωνή, έχει ήδη φανεί από τις τεχνικές της 1^{ης} ενότητας.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των προσεγγίσεων Artful Thinking και Visible Thinking

Η προσέγγιση των Projects AT/VT στηρίζεται σε μια σειρά ερωτημάτων, δομημένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενεργοποιείται σταδιακά ο στοχασμός των εκπαιδευομένων μέσα από την παρατήρηση έργων τέχνης. Πιο συγκεκριμένα:

- ✓ Τα ερωτήματα τίθενται συνήθως με τη μορφή τρίπτυχου και αφορούν είτε σε όλο το έργο τέχνης ή σε ενδιαφέροντα για τον παρατηρητή μέρη του.
- ✓ Τα ερωτήματα υπακούουν σε στόχους (γνωστικούς, στάσεων, δεξιοτήτων ή άλλους) που έχει θέσει ο εκπαιδευτικός, ο συντονιστής της ομάδας, ή ατομικά ο παρατηρητής.
- ✓ Τα ερωτήματα ποικίλουν: μπορεί να έχουν εισαγωγικό χαρακτήρα και να αυξάνουν το ενδιαφέρον μας για παρατήρηση, μπορεί να διεισδύουν σε βαθύτερα προσωπικά ζητήματα, ή να αναφέρονται στην αισθητική πλευρά του έργου τέχνης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτές οι προσεγγίσεις έχουν ήδη δοκιμαστεί στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης (π.χ. Πρόγραμμα Μείζονος Επιμόρφωσης).

Ενδεικτικού τύπου ερωτήματα που ενεργοποιούν τη στοχαστική διάθεση

Τα ερωτήματα που θέτει ο εκπαιδευτής στους εκπαιδευόμενούς του εμφανίζονται με τη μορφή τίτλου, έτσι ώστε οι εμπλεκόμενοι να τα θυμούνται εύκολα. Στη διεθνή βιβλιογραφία ονομάζονται routines (ρουτίνες), ακριβώς για να αποδοθεί η επαναληπτική τους διάσταση στο πλαίσιο μιας μαθησιακής διεργασίας (Μέγα, 2011, Πρόγραμμα Μείζονος Επιμόρφωσης).

Στον πίνακα που ακολουθεί τοποθετούνται ενδεικτικά κάποια από τα ερωτήματα του Project AT με βάση το στόχο που εξυπηρετούν. Ωστόσο, υπάρχουν κι άλλα που μπορεί να αναζητηθούν στο αντίστοιχο site.

Τίτλος	Στόχος	Σύντομο σχόλιο	Αναλυτικότερα
Γιατί το λες αυτό;	Ερμηνεία	Ερμηνευτικές δηλώσεις μέσα από ανάπτυξη επιχειρηματολογίας.	-Εστιάστε την προσοχή σας σε ένα σημείο του έργου. Τι βλέπετε; Εξηγήστε αυτό που βλέπετε.
Διερωτώμαι	Ισχυρίζομαι/ Υποστηρίζω τον ισχυρισμό μου/	Ερμηνεία Ανάπτυξη επιχειρηματολογίας και αμφισβήτηση θέσεων	-Παραθέστε έναν ισχυρισμό (μια άποψη, μια ερμηνεία) σχετικά με αυτά που βλέπετε. -Ενισχύστε την άποψή σας με αναζήτηση στοιχείων από το ίδιο το έργο τέχνης, ή μέσα από το δικό σας ρεπερτόριο εμπειριών και γνώσεων. - Προβάλετε ένα νέο ερώτημα – απορία που να αναδεικνύει κάτι που δεν εξηγήθηκε από τα προηγούμενα ερωτήματα.
Χρώματα Σχήματα Γραμμές	Παρατήρηση	Διεισδυτική παρατήρηση έμφαση λεπτομέρεια με στη	Τι χρώματα βλέπετε; Τι είδους σχήματα βλέπετε; Τι είδους γραμμές-πινελιές βλέπετε; Περιγράψτε τα. Ποιο σχήμα ή χρώμα μοιάζει να είναι το πιο σημαντικό για το έργο; Γιατί το λέτε αυτό; Ποια συναισθήματα διεγείρουν τα χρώματα, τα σχήματα και οι «πινελιές» του έργου; Πώς συμβάλλει το χρώμα, το σχήμα και η απόδοση της πινελιάς στο μήνυμα που αποπνέει το έργο; Ποιες ιδέες μας δημιουργεί η παρατήρηση των σχημάτων, των χρωμάτων και του τρόπου απόδοσης της πινελιάς;

<p>Σκέψου, προβληματίσου, διερευνήσε</p>	<p>Ερμηνεία</p>	<p>Βαθύς στοχασμός και ανάπτυξη ερευνητικής διάθεσης.</p>	<p>-Τι νομίζετε ότι γνωρίζετε σχετικά με αυτό το έργο τέχνης;</p> <p>-Τι ερωτήσεις ή απορίες έχετε, όταν το παρατηρείτε;</p> <p>-Παρατηρώντας το έργο τι θα θέλατε να διερευνήσετε;</p>
<p>Δημιουργικές ερωτήσεις</p>	<p>Δημιουργικότητα</p>	<p>Ανάπτυξη δημιουργικού-εναλλακτικού τρόπου σκέψης</p>	<p>-Με καταιγισμό ιδεών καταγράψτε όσο το δυνατόν περισσότερες ερωτήσεις προκαλούν την περιέργειά σας με στόχο να «πλησιάσετε» το έργο τέχνης.</p> <p>Προσπαθήστε να δημιουργήσετε ερωτήσεις που να προκαλούν το ενδιαφέρον. Ενδεικτικά, κάποιες από αυτές μπορεί να αρχίζουν κάπως έτσι:</p> <p>Γιατί κυριαρχεί το..... χρώμα στο έργο;</p> <p>Τι θα γινόταν αν απουσίαζε κάποια φόρμα (χρώμα, σχήμα, ένταση πινελιάς) από το έργο;</p> <p>Για ποιο λόγο.....</p> <p>Θα ήταν διαφορετική η αίσθηση που αποπνέει το έργο αν.....</p> <p>Ας υποθέσουμε ότι.....</p> <p>Τι θα γινόταν αν ξέραμε ότι.....</p> <p>Τι θα άλλαζε αν.....</p> <p>Καταγράψτε τις ερωτήσεις σε καρτελάκια και τοποθετήστε τα καρτελάκια περιμετρικά του έργου τέχνης. Αφού περιηγηθείτε ως ομάδα γύρω από αυτά, επιλέξτε ένα ερώτημα και προσπαθήστε να το απαντήσετε όσο πιο πειστικά μπορείτε.</p>

Σημείωση: Οι παραπάνω στοχαστικές ερωτήσεις μπορούν να αποδοθούν με εικαστικό τρόπο.

Ένα παράδειγμα για την ομάδα ερωτημάτων «Χρώματα, σχήματα, γραμμές» είναι το ακόλουθο:

Ο εκπαιδευτής ζητά από τους εκπαιδευόμενους να ζωγραφίσουν χρησιμοποιώντας χρώματα, σχήματα και γραμμές ένα από τα παρακάτω θέματα:

Το ποδήλατο
Χάρτης παραλίας
Η φλόγα

Αφού οι εκπαιδευόμενοι ολοκληρώσουν το έργο τους το παρουσιάζουν στην εκπαιδευτική ομάδα κι εξηγούν πώς τα χρώματά που επέλεξαν συνάδουν με τον τίτλο του έργου. Το ίδιο κάνουν και για τα σχήματα και τις γραμμές.

Στη συνέχεια ο εκπαιδευτής παρουσιάζει τρία έργα του καλλιτέχνη Ακριθάκη (Ακριθάκης, 2007) τα οποία φέρουν παρόμοιους τίτλους:

Το ποδήλατο της Χλόης, λάδι σε καμβά, 77X100 εκ. 1972 Ιδιωτική συλλογή
Παραλίες –χάρτης, λάδι σε καμβά, 60X50 εκ. 1973. Ιδιωτική συλλογή.
Η φλόγα, τέμπερα και μελάνι σε χαρτί, 50X66 εκ. 1970. Ιδιωτική συλλογή

Οι εκπαιδευόμενοι αναγνωρίζουν και σχολιάζουν πώς ο καλλιτέχνης χρησιμοποίησε τα χρώματα τα σχήματα και τις γραμμές για να εκφράσει το περιεχόμενο του θέματός του.

2.2. Εφαρμογή συγκεκριμένων ρουτινών (ομάδων ερωτημάτων) που προκαλούν τη στοχαστική παρατήρηση

Στις παραγράφους που ακολουθούν εξηγείται με αναλυτικό τρόπο πώς «λειτουργεί» το τρίπτυχο : «Βλέπω/ Σκέφτομαι/Αναρωτιέμαι» του ΑΤ. Η αναλυτική περιγραφή θα σας βοηθήσει να εφαρμόσετε αυτό το τρίπτυχο ερωτημάτων με αφορμή την παρατήρηση διαφόρων έργων τέχνης. Κατ' αναλογία μπορείτε να εφαρμόσετε με αναλυτικό τρόπο και τα άλλα ερωτήματα που προτάθηκαν στον προηγούμενο πίνακα.

Το τρίπτυχο «Βλέπω/ Σκέφτομαι/Αναρωτιέμαι» εκφέρεται αναλυτικά ως ακολούθως:

- ☀ Τι βλέπω (σε ένα έργο τέχνης) που μου προξενεί το ενδιαφέρον;
- ☀ Τι νομίζω γι' αυτό που βλέπω;
- ☀ Ποιες είναι οι πρώτες μου εκτιμήσεις; Μου προκαλούνται ερωτήσεις-απορίες σε σχέση με αυτό που βλέπω;

Αυτή η σειρά των ερωτημάτων μπορεί να υιοθετηθεί όταν θέλουμε να στοχαστούμε σχετικά με το γιατί κάτι είναι «έτσι όπως είναι», αποφεύγοντας τις πρόχειρες εκτιμήσεις. Ο ενδιαφερόμενος που δοκιμάζει αυτή την τεχνική των ερωτήσεων θα πρέπει να προσεγγίσει

σταδιακά και τις τρεις ερωτήσεις, αρχίζοντας πάντα από την πιο «εύκολη»: «Τι βλέπω;». Η δεύτερη ερώτηση: «Τι σκέφτομαι γι' αυτό που βλέπω;» σχετίζεται με τον καταγισμό των σκέψεων που μπορεί να προκληθούν από αυτό το ερώτημα. Οι σκέψεις αυτές μπορεί να καλύψουν ένα φάσμα περιεχομένου:

- ☀ -Εξηγούν- ερμηνεύουν- κατανοούν αυτό που ο παρατηρητής βλέπει.
- ☀ -Συνδέουν αυτό που ο παρατηρητής βλέπει με πρόσφατες εμπειρίες του ή και βαθύτερες μνήμες του.

Η τρίτη ερώτηση προχωρά τη σκέψη λίγο παραπέρα, στο χώρο της αμφισβήτησης. Έτσι, στο πλαίσιο αυτό ο παρατηρητής μπορεί να θέσει νέες απορίες, να διατυπώσει επιφυλάξεις για τις αρχικές του σκέψεις, να επαναπροσδιορίσει την αξία των παρατηρήσεών του.

Ολοκληρώνοντας αυτή τη διεργασία, ο παρατηρητής είναι πιθανό να αναζητήσει περισσότερες πληροφορίες για το έργο τέχνης και το καλλιτεχνικό ρεύμα στο οποίο το έργο ανήκει.

2.2.1. Παράδειγμα εφαρμογής των ερωτημάτων: Βλέπω/ Σκέφτομαι/ Αναρωτιέμαι

Πρώτο βήμα:

-Δημιουργήστε τρεις στήλες, όπως ακολούθως:

Βλέπω	Σκέφτομαι	Αναρωτιέμαι

-Σε κάθε στήλη εισάγετε τις παρατηρήσεις σας γραπτά. Είναι σημαντικό η διεργασία αυτή να γίνει με γραπτή αποτύπωση των ιδεών σας για να επανέλθετε αν θέλετε σε αυτές σε δεύτερο χρόνο, εφόσον εφαρμόζετε αυτήν την τεχνική μόνοι σας. Αν βρίσκεστε σε πλαίσιο εκπαιδευτικής ομάδας, ο κάθε ένας από σας μπορεί να συμπληρώνει το τρίπτυχο των σκέψεών του με διαφορετικό χρώμα σε ένα κοινό χαρτί που θα αναρτηθεί στο κέντρο της αίθουσας, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο μια αφίσα των σκέψεων της ομάδας σας.

Δεύτερο βήμα:

-Επιλέξτε ένα έργο τέχνης με το οποίο θα θέλατε να εφαρμόσετε αυτή την τεχνική.

Ενδεικτικά, στο πλαίσιο του παρόντος υλικού έχει επιλεγεί το εικαστικό έργο του Rene Magritte «Ο Θεραπευτής». Το έργο μπορεί να αναζητηθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση του

Μουσείου: Smithsonian Institution's Hirshorn Museum in Washington, DC. Επίσης, υπάρχει στην Εθνική Γλυπτοθήκη στο Άσλος Στρατού.

Κάθε οπτική παρατήρηση ακολουθείται από μια σκέψη και μια σχετική απορία που προκαλείται από την εκφρασμένη σκέψη. Παράδειγμα παρατηρήσεων:

1^η παρατήρηση

Βλέπω	Σκέφτομαι	Αναρωτιέμαι
Βλέπω έναν ακέφαλο καθιστό άνδρα, που στη θέση του λαιμού, της καρδιάς και του στομαχιού έχει ένα κλουβί. Έξω από την ανοικτή πόρτα του κλουβιού και πολύ κοντά σε αυτό υπάρχει ένα πουλί.	Ίσως ο καλλιτέχνης να θέλει να φανερώσει τον εσωτερικό του κόσμο.	Τι αντιπροσωπεύουν τα κάγκελα του κλουβιού; Τι αντιπροσωπεύει το περιστέρι; Εφόσον η πόρτα είναι ανοικτή, γιατί το περιστέρι στέκεται ήρεμα απ' έξω και δεν επιχειρεί να πετάξει;

2^η παρατήρηση

Βλέπω	Σκέφτομαι	Αναρωτιέμαι
Βλέπω έναν ακέφαλο καθιστό άνδρα, που στη θέση του λαιμού, της καρδιάς και του στομαχιού έχει ένα κλουβί. Έξω από την ανοικτή πόρτα του κλουβιού και πολύ κοντά σε αυτό υπάρχει ένα πουλί.	Είναι τρομακτικό για μένα να βλέπω «τα μέσα» στοιχεία ενός ανθρώπου και στη συγκεκριμένη περίπτωση ένα κλουβί πνιγμένο στο μαύρο χρώμα και ένα περιστέρι που ίσως δεν μπορεί να πετάξει παρόλο που του δίνεται η ευκαιρία.	Ο εσωτερικός κόσμος του συγκεκριμένου ανθρώπου είναι ουσιαστικά κενός; Ή έχει δοθεί ολόψυχα σε ένα σκοπό σε τέτοιο βαθμό που έχει «αδειάσει» από κάθε άλλη επιθυμία;

Με τη λογική που περιγράφηκε πριν μπορούν να γίνουν διάφορες παρατηρήσεις που να αναφέρονται σε όσα σημεία του έργου τέχνης θελήσει ο παρατηρητής. Στη συγκεκριμένη περίπτωση τα σημεία αυτά θα μπορούσε να ήταν:

- ✓ Το μπαστούνι
- ✓ Το καπέλο
- ✓ Η κάπα
- ✓ Η τσάντα
- ✓ Ο τίτλος του έργου «Θεραπευτής»
- ✓ Τα ακροδάκτυλα
- ✓ Το μέγεθος του κλουβιού
- ✓ Η επιλογή των συγκεκριμένων αντικειμένων (μπαστούνι, καπέλο, τσάντα, κάπα) που σηματοδοτούν την εξωτερική εμφάνιση του θεραπευτή
- ✓ Η απουσία του κεφαλιού του θεραπευτή

Τρίτο βήμα:

-Επεξεργασία αποριών

Όταν συμπληρωθούν όλα τα τρίπτυχα, γίνεται φανερό ότι έχει αναπτυχθεί ένας καταιγισμός αποριών, αλλά και απόψεων πάνω στον τρόπο που παρουσιάζεται ο συγκεκριμένος «θεραπευτής». Στο σημείο αυτό, το project AT αφήνει τον εκπαιδευτικό ελεύθερο να αξιοποιήσει τα δεδομένα που προήλθαν από την προηγούμενη διεργασία. Στο πλαίσιο του Εικαστικού Εργαστηρίου, και εφόσον βρισκόμαστε σε πλαίσιο ομάδας, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν τα ακόλουθα:

- ☀ Αξιοποίηση εμπειριών (1^ο μέρος): Η εκπαιδευτική ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες και κάθε υποομάδα αναλαμβάνει να απαντήσει με βάση τις δικές τις εμπειρίες στις απορίες και θέσεις που έχουν ήδη εκφραστεί μέσω των παρατηρήσεων. Ας δούμε ένα παράδειγμα:

Υποομάδα A-1^η παρατήρηση: *«Τα κάγκελα και το κλουβί με παραπέμπουν στην έννοια της φυλακής, παρόλο που εδώ η πόρτα του κλουβιού είναι ανοικτή. Το περιστέρι δεν ξέρει τι σημαίνει να πετάς ελεύθερα. Πιθανόν να μην έχει δει άλλα πουλιά να πετούν, γιατί η κάπα του «θεραπευτή» να ήταν πάντα κλειστή. Πώς λοιπόν θα πετάξει; Αυτό το μέρος του γλυπτού και αυτές οι σκέψεις μου φέρνουν στο μυαλό τις δικές μου φοβίες, όταν θέλω να κάνω κάτι για πρώτη φορά και φοβάμαι να «πετάξω», γιατί δεν ξέρω τις συνέπειες αυτής της απόφασης».*

Υποομάδα Β- 2^η παρατήρηση: «Με φοβίζει το μαύρο χρώμα μέσα στο κλουβί. Μοιάζει σαν να κυριαρχεί το άγνωστο στον εσωτερικό κόσμο του «θεραπευτή». Διερωτώμαι αν το περιστέρι επέστρεψε από κάποια «αποστολή» και ετοιμάζεται να μπει και πάλι στο γνωστό του σπίτι (το εσωτερικό του θεραπευτή). Δε νομίζω να έχω νιώσει ποτέ τόσο «άδειος» όσο ο θεραπευτής.»

☀ Αξιοποίηση των εμπειριών (2^ο μέρος)

Κάθε μέλος της ομάδας αποτυπώνει εικαστικά το δικό της «θεραπευτή». Με την τεχνική του κολάζ, με χρώματα και πινέλα ή ακόμα και με μαρκαδόρους, με πηλό ή πλαστελίνη επιχειρεί να δημιουργήσει ένα έργο με τίτλο «Ο θεραπευτής».

Στη συνέχεια τα έργα τοποθετούνται στο κέντρο της αίθουσας. Κάθε μέλος της ομάδας επιλέγει τυχαία ένα από αυτά τα έργα και εφαρμόζει ατομικά την τεχνική: Βλέπω/Σκέφτομαι Αναρωτιέμαι. Στη συνέχεια ανακοινώνει τις απόψεις του στην ολομέλεια.

Η όλη διεργασία είναι σημαντική κυρίως γιατί ο «δημιουργός» του έργου ακούει τις εκδοχές ενός άλλου προσώπου για το συγκεκριμένο έργο του, εγκαινιάζοντας έτσι έναν στοχαστικό διάλογο.

☀ Αξιοποίηση πληροφοριών: Η εκπαιδευτική ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες και κάθε υποομάδα αναλαμβάνει να συγκεντρώσει πληροφορίες για το συγκεκριμένο έργο και τον καλλιτέχνη που να «απαντούν» ή να δίνουν μια κατεύθυνση στις θέσεις και στις απορίες.

Ερώτηση 5: Εφαρμόστε την ίδια διεργασία για το τρίπτυχο των ερωτημάτων: Ισχυρίζομαι/Υποστηρίζω τον ισχυρισμό μου/Διερωτώμαι. Επιλέξτε στην αρχή το ίδιο έργο τέχνης (Rene Magritte, «Ο Θεραπευτής»), έτσι ώστε να διαπιστώσετε τους διαφορετικούς δρόμους που μπορεί να ακολουθήσει η σκέψη σας, παρόλο που παρατηρείτε το ίδιο έργο τέχνης.

2.3. Άλλες μορφές σύνθετων ερωτημάτων που διεγείρουν το στοχασμό

Εκτός από τα ερωτήματα που προτείνονται στο Artful Thinking, αλλά και σε άλλα συναφή project όπως το Visible Thinking, ο εκπαιδευτής ή ο παρατηρητής μπορεί να δημιουργήσει όσες μορφές ερωτημάτων θέλει, προκειμένου να ενεργοποιήσει ένα διάλογο με το έργο τέχνης. Τα ερωτήματα αυτά καλό είναι να συζητιούνται στην ολομέλεια της εκπαιδευτικής ομάδας, για να ακούγονται όλες οι σκέψεις, απόψεις που προκαλούνται από την παρατήρηση

ενός συγκεκριμένου έργου τέχνης. Με τον τρόπο αυτό όχι μόνο «δένει» η εκπαιδευτική ομάδα, καθώς αναπτύσσεται αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των μελών της, αλλά γίνεται εμφανές ότι το έργο τέχνης πράγματι πυροδοτεί το στοχασμό μας και μας προσκαλεί σε μια διανοητική περιπέτεια.

2.3.1. Δραματοποίηση

Σύντομη περιγραφή

- ☀ Πρώτο βήμα: Επιλέξτε ένα έργο τέχνης με το οποίο θα θέλατε να εφαρμόσετε τη συγκεκριμένη τεχνική. Αν και μπορείτε θεωρητικά να διαλέξετε οποιοδήποτε έργο τέχνης σας διεγείρει την προσοχή, ωστόσο καλό θα ήταν στις πρώτες εφαρμογές να επιλεγεί ένα έργο τέχνης στο οποίο υπάρχουν ανθρώπινες φιγούρες.
- ☀ Δεύτερο βήμα: Δώστε ζωή στο έργο τέχνης με τα σώματά σας. Τοποθετηθείτε στο χώρο με τέτοιο τρόπο, ώστε η στάση του σώματός σας να θυμίζει τη φιγούρα του έργου τέχνης. Ντυθείτε με υφάσματα που αποτυπώνουν τις χρωματικές χροιές του έργου τέχνης. Φέρτε αντικείμενα που σχετίζονται με αυτά που υπάρχουν στο έργο τέχνης.
- ☀ Τρίτο βήμα: Δώστε πνοή στην όλη διεργασία. Ζωντανέψτε τη φιγούρα σας μέσα από τα λόγια σας. Μιλήστε από τη θέση αυτή, μέσα από το ρόλο που έχετε υιοθετήσει και εκφράστε ένα μικρό σχόλιο, ή ένα μικρό μονόλογο.
- ☀ Τέταρτο βήμα: Χωριστείτε σε ομάδες για να εφαρμόσετε αυτή τη διεργασία και παρουσιάστε τη δραματοποίησή σας όλοι σε όλους.
- ☀ Πέμπτο βήμα: Συζητήστε για το πώς αισθανθήκατε από τη θέση του «ηθοποιού», αλλά και από τη θέση του παρατηρητή.

2.3.2. Δραματοποίηση και «σκηνοθεσία»

Σύντομη περιγραφή

- ☀ Πρώτο βήμα: Κινηθείτε ως προς το πρώτο βήμα όπως και προηγουμένως.

☀ **Δεύτερο βήμα:** Κινηθείτε ως προς το δεύτερο βήμα όπως και προηγουμένως. Ωστόσο στο σημείο αυτό θα πρέπει να επιλέξετε από την ομάδα ένα μέλος που θα παίξει το ρόλο του «σκηνοθέτη». Αν εσείς είστε «ο σκηνοθέτης», βάλτε τη δική σας «πινελιά». Με την ιδιότητα αυτή μπορείτε:

- να προσθέσετε ένα αντικείμενο,
- να αφαιρέσετε ένα αντικείμενο,
- να αντικαταστήσετε ένα χρώμα (από τα υφάσματά σας) με κάποιο άλλο,
- να μικρύνετε ή να μεγαλώσετε φιγούρες, σχήματα, όγκους.

Για να συμβούν αυτά θα πρέπει να δημιουργήσετε το σκηνικό σας. Πλέον δεν έχουν πάρει μόνο σάρκα και οστά τα πρόσωπα που απεικονίζονται στο έργο τέχνης, αλλά έχετε προσθέσει ή αφαιρέσει ποικίλα στοιχεία, σύμφωνα με τη δική σας συναισθηματική και εμπειρική φόρτιση.

☀ **Τρίτο βήμα:** Χωριστείτε σε ομάδες για να εφαρμόσετε αυτή τη διεργασία και παρουσιάστε τη δραματοποίησή σας όλοι σε όλους.

2.3.3. Το παιχνίδι της σταδιακής αποκάλυψης

Σύντομη περιγραφή

☀ **Πρώτο βήμα:** Ο εκπαιδευτής θα πρέπει να επιλέξει ένα έργο τέχνης χωρίς να το ανακοινώσει στην εκπαιδευτική του ομάδα. Με την τεχνική του *drug and drop* θα πρέπει να απομονώσει ένα αντικείμενο του έργου τέχνης και να το παρουσιάσει στην οθόνη. Στη συνέχεια ρωτά την εκπαιδευτική ομάδα ερωτήσεις με στόχο να δομηθεί ένα σκηνικό. Ενδεικτικά ερωτήματα:

- ✓ Στην οθόνη βλέπετε ένα βάζο με λουλούδια. Τι νομίζετε ότι υπάρχει δεξιά του βάζου; Τι αριστερά; Τι άλλο υπάρχει στο βάθος;
- ✓ Πάρτε χρώματα και χαρτί και ζωγραφίστε τι νομίζετε ότι υπάρχει γύρω από το αντικείμενο που έχει προβληθεί στην οθόνη.

Σημείωση: Καλό θα ήταν ο εκπαιδευτής να έχει τυπώσει σε χαρτί A4 το απομονωμένο αντικείμενο. Το ιδανικό θα ήταν το αντικείμενο αυτό να έχει τυπωθεί πάνω στο χαρτί περίπου στη θέση που το συναντούμε και στο αυθεντικό έργο.

☀ **Δεύτερο βήμα:** Ο εκπαιδευτής σταδιακά αποκαλύπτει κι άλλα στοιχεία του έργου τέχνης, τα οποία συγκρίνονται με αυτά που η ομάδα έχει ζωγραφίσει.

☀ Τρίτο βήμα: Ο εκπαιδευτής μεταδίδει πληροφορίες για το έργο τέχνης, καλλιτεχνικό ρεύμα και έτος, βοηθώντας έτσι την εκπαιδευτική ομάδα να ανανεώσει τις ιδέες της για «την εικαστική της παρέμβαση».

☀ Τέταρτο βήμα: Ο εκπαιδευτής αποκαλύπτει το όνομα του καλλιτέχνη. Έχει ήδη αποκαλύψει μέρος του έργου, αλλά όχι όλο, αφήνοντας αυτή τη διεργασία στην εκπαιδευτική ομάδα, η οποία θα πρέπει να ανακαλύψει όλο το έργο μέσα από δικές της πηγές (sites, βιβλία τέχνης κ.λπ.).

Σημείωση: Ο εκπαιδευτής μπορεί να δουλέψει με έργα του Πολ Σεζάν με θέμα τη Νεκρή Φύση. Ένα αντιπροσωπευτικό έργο του μπορεί να είναι το: «Νεκρή φύση: βάζο με λουλούδια και μήλα. 1889-1890, λάδι σε μουσαμά 55X47, Ελβετία Ιδιωτική συλλογή».

2.3.4. Το παιχνίδι της σύνδεσης

☀ Πρώτο βήμα: Ο εκπαιδευτής προβάλλει στην οθόνη ένα έργο τέχνης. Καλεί την εκπαιδευτική ομάδα να παρατηρήσει το έργο επιλέγοντας τις τεχνικές της ενότητας 1.

☀ Δεύτερο βήμα: Ο εκπαιδευτής καλεί την εκπαιδευτική ομάδα να επιλέξει ένα λογοτεχνικό απόσπασμα, ένα ποίημα, ή ένα μουσικό άκουσμα που συνάδει με το έργο τέχνης.

☀ Τρίτο βήμα: Στην ολομέλεια η εκπαιδευτική ομάδα παρουσιάζει αυτές τις συνδέσεις και εξηγεί τις πιθανές συνάψεις.

2.3.5. Το παιχνίδι της βιωματικής σύνδεσης

✘ Οι εκπαιδευόμενοι ζωγραφίζουν ή πλάθουν με πηλό ένα δικό τους έργο. Στη συνέχεια το συνδέουν με ένα λογοτεχνικό απόσπασμα, ένα ποίημα ή ένα μουσικό έργο που συνάδει με το περιεχόμενο του έργου τους.

✘ Οι εκπαιδευόμενοι, εναλλακτικά, μπορούν να επιλέξουν ένα έργο τέχνης από ένα μουσείο ή γκαλερί και να ακολουθήσουν την προηγούμενη διαδικασία.

2.4. Προϋποθέσεις εφαρμογής των τεχνικών που παρουσιάστηκαν στις δύο υποενότητες

Όλες οι προτεινόμενες τεχνικές απαιτούν από την πλευρά του εκπαιδευτή ένα σύνολο προκαταρκτικών ενεργειών που συνοψίζονται στις ακόλουθες:

☀ Επιλογή κατάλληλων έργων τέχνης

- ✓ Για να συμβεί αυτό ο εκπαιδευτής θα πρέπει να έχει στο νου του ότι κατάλληλα έργα τέχνης για στοχασμό είναι προφανώς αυτά που τον προκαλούν. Επομένως, είναι αυτά τα έργα τέχνης που με τον έναν ή άλλον τρόπο «μιλούν» στην καρδιά μας, πυροδοτούν τις σκέψεις μας και φέρνουν στην επιφάνεια δικές μας εμπειρίες. Μια καλή αρχή για να δουλέψουμε με «κατάλληλα» έργα τέχνης είναι η «επίσκεψή» μας σε χώρους τέχνης όπου φυλάσσονται έργα παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως το Μουσείο του Λούβρου, το Μουσείο σύγχρονης τέχνης της Νέας Υόρκης, η Εθνική Πινακοθήκη κ. ά. Αυτό μπορεί εύκολα να γίνει μέσα από την αναζήτηση της ηλεκτρονικής διεύθυνσης των αντίστοιχων μουσείων και πινακοθηκών. Η επιλογή έργων τέχνης για στοχασμό από αυτές ή αντίστοιχες πηγές μας προφυλάσσει από την παγίδα της αμφίβολης ποιότητας κάποιων έργων τέχνης.

☀ Κατάλληλη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής αίθουσας

- ✓ Το έργο τέχνης θα πρέπει να προβάλλεται, αν είναι δυνατόν, σε μεγάλη οθόνη. Ο φωτισμός της αίθουσας θα πρέπει να ευνοεί την προβολή του έργου τέχνης. Για το λόγο αυτό θα ήταν σκόπιμο να μην υπάρχει έντονος φωτισμός μέσα σε αυτήν. Αν δεν υπάρχει δυνατότητα προβολής του έργου τέχνης, τότε αυτό θα πρέπει να παρουσιάζεται σε υψηλή ανάλυση φωτοτυπημένο και πλαστικοποιημένο.
- ✓ Η αίθουσα θα πρέπει να είναι έτσι διαμορφωμένη, ώστε να ευνοεί το διάλογο και τη συνεργασία. Μια καλή ιδέα είναι οι εκπαιδευόμενοι να κάθονται σε ημικόκλιο ή να δημιουργούν μεταξύ τους μικρές ομάδες.

☀ Κατάλληλο εκπαιδευτικό κλίμα

Οποιαδήποτε συζήτηση για να πυροδοτηθεί απαιτεί βασικές συνθήκες δημοκρατικού διαλόγου. Αυτό σημαίνει ότι:

- ✓ Ακούγονται όλες οι απόψεις, αρκεί να μην προσβάλλουν ή θίγουν τα μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας.
- ✓ Κάθε μέλος της εκπαιδευτικής ομάδας ακούει προσεκτικά τις άλλες απόψεις χωρίς να απορρίπτει ή να κατακρίνει.
- ✓ Οι απόψεις που ακούγονται αξίζουν το σεβασμό μας, αλλά όχι υποχρεωτικά την αποδοχή μας.
- ✓ Κάθε άποψη που ακούγεται θα πρέπει να είναι τεκμηριωμένη.

☀ Κατάλληλη κατανομή του χρόνου

- ✓ Η παρατήρηση έργων τέχνης και ο στοχασμός μας πάνω σε αυτά είναι μια διεργασία που απαιτεί χρόνο. Μια απλή παρατήρηση με τις τεχνικές που προτείνονται στην 1η ενότητα μπορεί να κρατήσει 30 λεπτά, ενώ άλλες διεργασίες όπως η δραματοποίηση ή η σύνδεση με άλλα έργα τέχνης (π.χ. λογοτεχνία), μπορεί να διαρκέσει πολύ περισσότερο. Όποια κι αν είναι η διαχείριση του χρόνου από την πλευρά του εκπαιδευτή, ένα θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο:
- ✓ Δώστε χρόνο στη διεργασία της παρατήρησης και απολαύστε τη, σαν να ανακαλύπτετε τον κόσμο από την αρχή.

☀ Πέρασμα έξω από το πλαίσιο της εκπαιδευτικής αίθουσας

- ✓ Εφόσον είναι εφικτό επιχειρήστε να βρεθείτε στο χώρο όπου εκτίθεται ένα έργο τέχνης. Θα εκπλαγείτε από το πώς το πολιτιστικό περιβάλλον ενός μουσείου ή μιας πινακοθήκης μας υποβάλλει σε στοχαστική διάθεση και μας προσανατολίζει να εστιάσουμε την προσοχή μας σε θέματα τέχνης.

Σύνοψη

Στο παρόν υλικό δόθηκε η ευκαιρία μιας πρώτης εξοικείωσης του ενδιαφερόμενου με την παρατήρηση εικαστικών έργων τέχνης. Για να συμβεί αυτό παρουσιάστηκαν σταδιακά διάφορες τεχνικές παρατήρησης. Αυτές οι τεχνικές οδηγούν σταδιακά τον παρατηρητή να αντιληφθεί ότι η παρατήρηση ενός εικαστικού έργου είναι μια «εύκολη» υπόθεση που, αν γίνει οργανωμένα, οδηγεί σε βαθύτερες στοχαστικές σκέψεις.

Έτσι, η αρχική μας αμηχανία μπροστά σε ένα έργο τέχνης μετατρέπεται σε ένα δημιουργικό ταξίδι με βασικό μέσο την προσεκτική παρατήρηση και το σεβασμό στις εκφρασμένες απόψεις της εκπαιδευτικής ομάδας. Οι τεχνικές παρατήρησης παρουσιάστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενοι να αναπτύξουν σταδιακά μια «περιπετειώδη-ανοικτή» στάση με τα εικαστικά έργα τέχνης, εκφράζοντας στοχαστικές σκέψεις και εκφράζοντας πηγαία συναισθήματα. Όλες οι προτεινόμενες ασκήσεις και εφαρμογές στηρίζονται σε βασικές αρχές της παιδαγωγικής, όπως η βιωματική μάθηση και δυναμική της ομάδας. Παράλληλα, υπακούουν στο παιδαγωγικό ρεύμα που πρεσβεύει την ανάπτυξη του στοχασμού ως βασικής διεργασίας στην εκπαιδευτική διεργασία.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Anderson, T., & Milbrandt, M. (2005). *Art for Life Authentic Instruction in Art*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Brookfield, S. (1990). *The Skillfull Teacher*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Davis, H. (2008). *Why our Schools Need the Arts*. New York: Teachers College Columbia University.
- Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: Minton Balch.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Kappa Delta Pi.
- Efland, D. (2002). *Art and Cognition: Integrating the visual arts in the Curriculum*. New York: Teachers College Press.
- Eitington, J. (2001). *The Winning Trainer: Winning ways to involve people in Learning*. Boston: Butterworth-Heinemann.
- Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. Los Angeles, California: The Getty Education Institute for the Arts.
- Gardner, H. (1991). *The unschooled mind: How children think and how schools should teach*. New York: Basic Books.
- Illeris, K. (2009). *Contemporary Theories of Learning. Learning theorists in the own words*. Oxford: Routledge.
- Knowels, M., Holton, E., & Swanson, R. (1998). *The Adult in Learning*. Boston: Butterworth - Heinemann.
- Kolb, D. (1984). *Experiential Learning*. New Jersey: Pentice Hall.
- Nonhoff, N. (2005). *Poul Cezanne, Leben und Werk*. Koneman, για την ελληνική γλώσσα: Γ. Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ Α.Ε.
- Perkins, D. (1994). *The Intelligent Eye: Learning to think by Looking at Art*. Los Angeles, California: The Getty Education Institute for the Arts.
- Perkins, D. (2003, Δεκέμβριος). *Making Thinking Visible*. Ανάκτηση από Johns Hopkins University School of Education, New Horizons for Learning: <http://education.jhu.edu/PD/newhorizons/strategies/topics/thinking-skills/visible/>
- Ritchhart, R., Palmer, P., Church, M., & Tishman, S. (2006, April). *Thinking routines: Establishing patterns of thinking in the classroom*. Ανάκτηση από Paper prepared for the

http://www.ronritchhart.com/Papers_files/AERA06ThinkingRoutinesV3.pdf

- The Thames and Hudson. (1984). *Λεξικό εικαστικών τεχνών (Dictionary of Art and Artists)*. (Α. Παππάς, Μεταφρ.) .Αθήνα: Υποδομή.
- Tiedt, P., & Tiedt, I. (1999). *Multicultural Teaching*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Tishman, S., Perkins, D., & Jay, E. (1995). *The thinking classroom: learning and teaching in the culture of thinking*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Tishman, S., Perkins, D., & Jay, E. (1995). *The thinkink classroom: learning and teaching in a culture of thinking*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Ελληνόγλωσση

- Αδάμ, Κ. (2007) (Επιμέλεια).*Σύγχρονοι Έλληνες Ζωγράφοι: Αλέξης Ακριθάκης*. Πινακοθήκη Νέου Ελληνισμού: ΤΑ ΝΕΑ. Κ. Αδάμ Εκδοτική
- Βεργίδης, Δ., & Κόκκος, Α. (2010). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καραγιάννη, Μ. (1997). Γιώργος Ιακωβίδης: ο ζωγράφος της παιδικής αθωότητας. *Νέα Εποχή*(2), σσ. 33 - 46.
- Κόκκος, Α. (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μέγα, Γ. (2011, Μάιος). *Η αξιοποίηση της Αισθητικής Εμπειρίας στην Εκπαίδευση (σ.62)*. Ανάκτηση από Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης : <http://www.slideshare.net/sterna/ss-9843441>

Πηγές από το διαδίκτυο

<http://www.pz.harvard.edu>

http://www.pz.gse.harvard.edu/visible_thinking.php

<http://www.pz.harvard.edu/vt/visiblethinking>

<http://www.pz.harvard.edu/vt/artfulthinking>

http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=682&artist_id=4852

<http://www.artlex.com>

www.newhorizons.org

<http://www.slideshare.net/sterna/ss-9843441>

Παραρτήματα

Ενδεικτική κατανομή 50ωρου

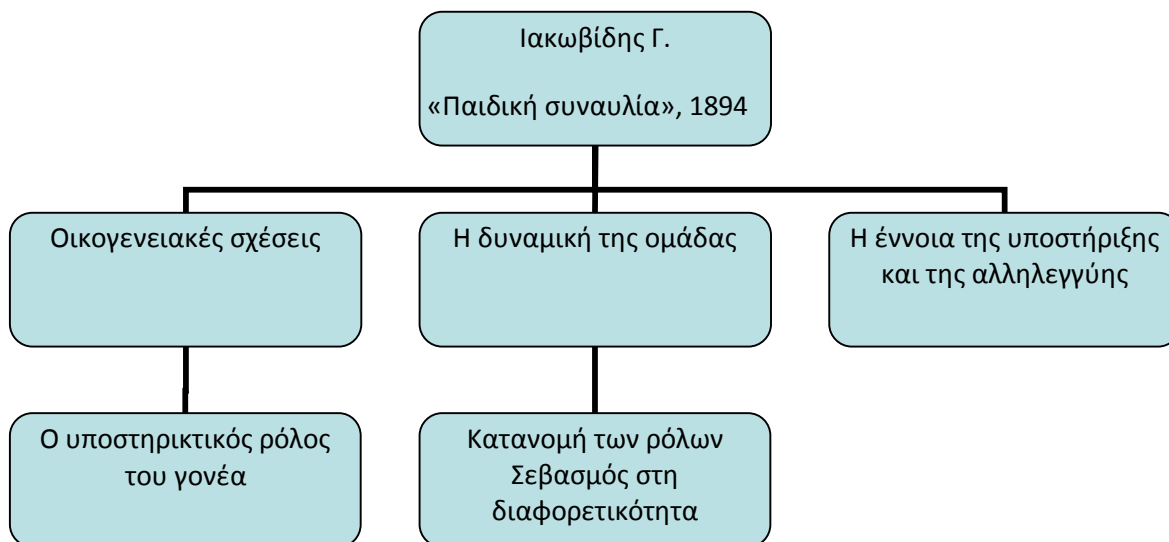
Κύκλοι ενοτήτων	Σύντομα σχόλια	Ώρες
Γνωριμία της εκπαιδευτικής ομάδας	Ο εκπαιδευτής εφαρμόζει τεχνικές αλληλογνωριμίας της ομάδας και εξηγεί το σκοπό του «ΕΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ»	2
Συζήτηση για το πώς «προσεγγίζουμε τα έργα τέχνης» με βάση τις μέχρι τώρα εμπειρίες μας. Ψηφιακή ξενάγηση σε Μουσεία	Ο εκπαιδευτής συγκεντρώνει πληροφορίες για το πώς η εκπαιδευτική ομάδα αντιμετώπιζε την παρατήρηση ενός έργου τέχνης μέχρι τώρα. Με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή η εκπαιδευτική ομάδα «επισκέπτεται» ψηφιακά μουσεία και πινακοθήκες. Εναλλακτικά, η εκπαιδευτική ομάδα επισκέπτεται ένα μουσείο ή πινακοθήκη που βρίσκεται κοντά στο Δήμο.	2
Εφαρμογή της διεργασίας της απλής παρατήρησης	Ερωτήματα που σπάνε τον πάγο της παρατήρησης 1^ο βήμα: Η πρώτη ματιά 2 ^ο βήμα: Ας δούμε καλύτερα 3 ^ο βήμα: Αξιοποίηση της απλής παρατήρησης -1 ^η μορφή αξιοποίησης: θεματική σκοπιά -2 ^η μορφή αξιοποίησης: εμπειρική σκοπιά -3 ^η μορφή αξιοποίησης: συναισθηματική σκοπιά	10
Εφαρμογή της διεργασίας της εστιασμένης παρατήρησης Το παιχνίδι του μεγεθυντικού φακού	Εφαρμογή στο έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία» Εφαρμογή σε άλλα έργα τέχνης	3

Το παιχνίδι του αερόστατου	Εφαρμογή στο έργο του Γ. Ιακωβίδη, «Παιδική συναυλία»	3
Αξιοποίηση των τεχνικών του μικροσκοπίου και του αερόστατου	Θεματική: Η δυναμική της ομάδας	4
Αξιοποίηση των ερωτημάτων του ΑΤ/ΥΤ	Βλέπω/Σκέφτομαι/Αναρωτιέμαι Επεξεργασία άλλων ερωτημάτων	10
Αξιοποίηση άλλων τεχνικών	Δραματοποίηση Δραματοποίηση και σκηνοθεσία Σταδιακή αποκάλυψη Σύνδεση Βιωματική σύνδεση	10
Επίσκεψη σε μουσεία ή πινακοθήκες	Εφαρμογή των προτεινόμενων τεχνικών σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς (έξω από τη σχολική αίθουσα).	6

Ενδεικτικές απαντήσεις

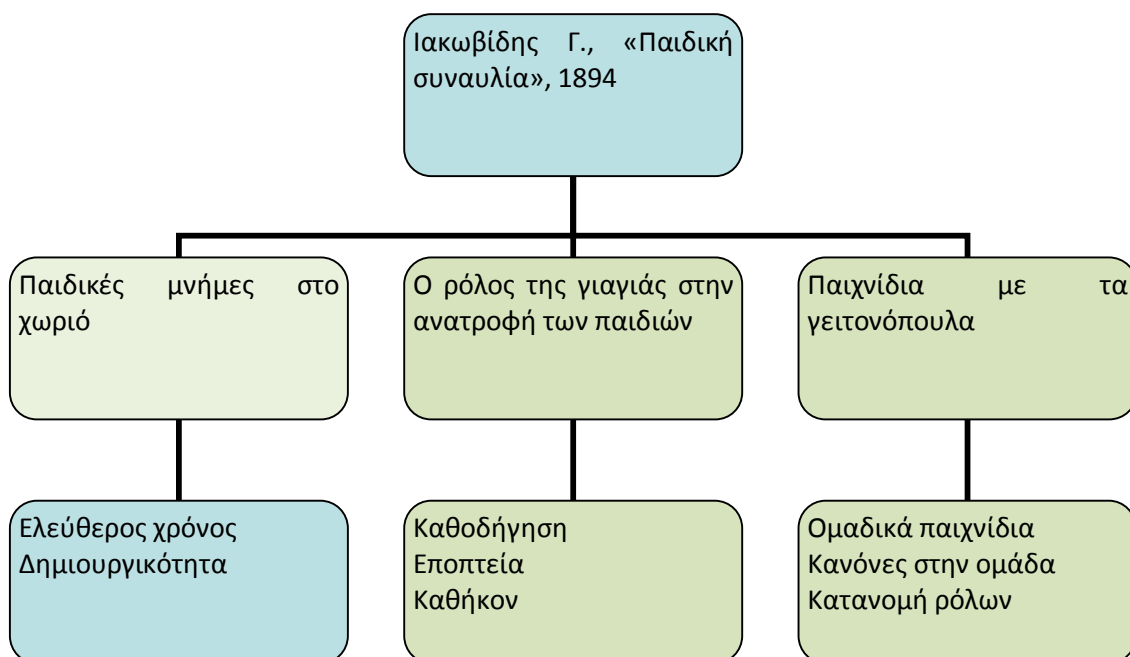
Ενότητα 1, Ερώτηση 1

Οι επιπλέον θεματικές θα μπορούσε να είναι οι ακόλουθες:

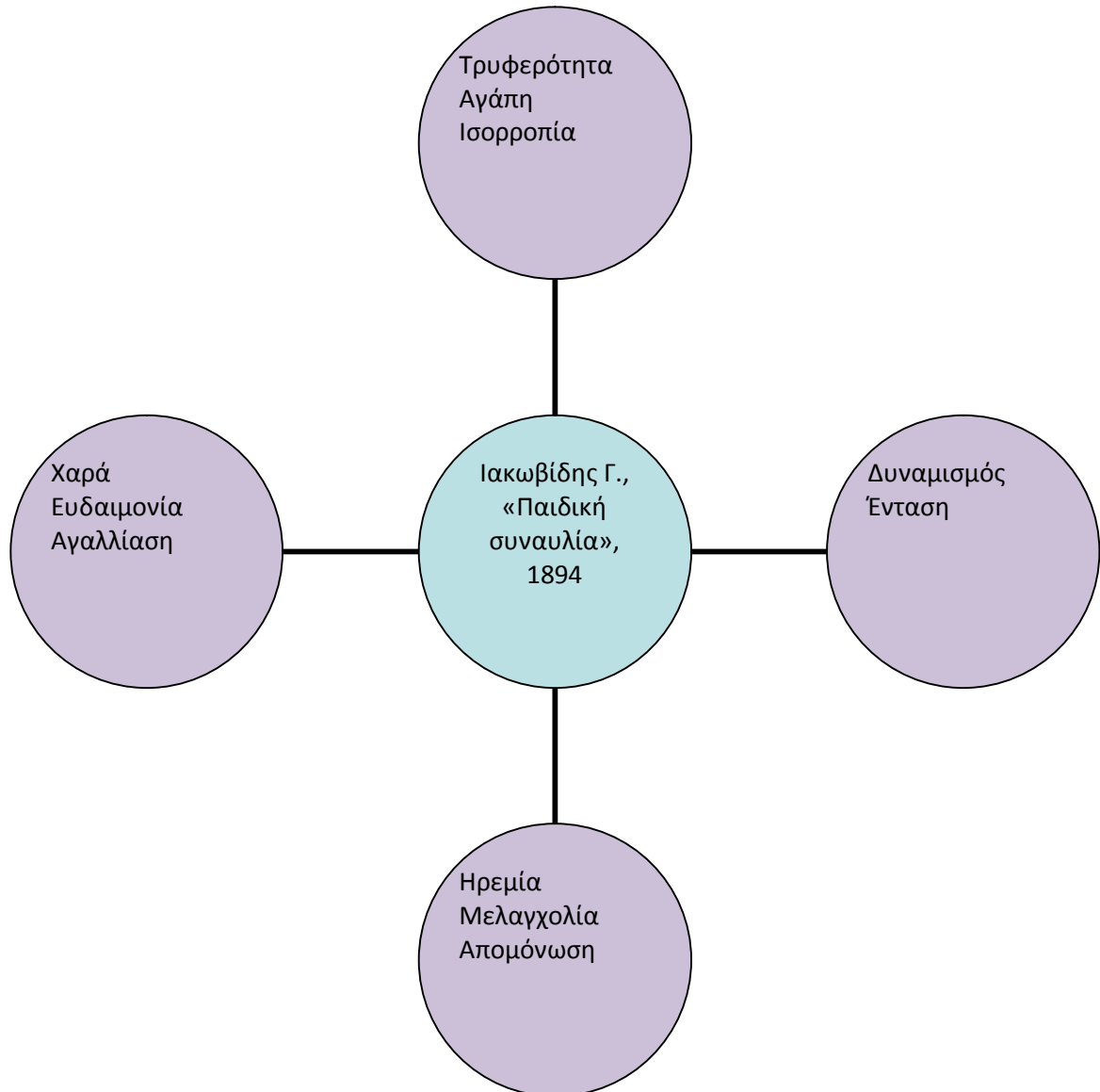
Ενότητα 1, Ερώτηση 2

Οι επιπλέον αναφορές στις εμπειρίες θα μπορούσε να είναι:

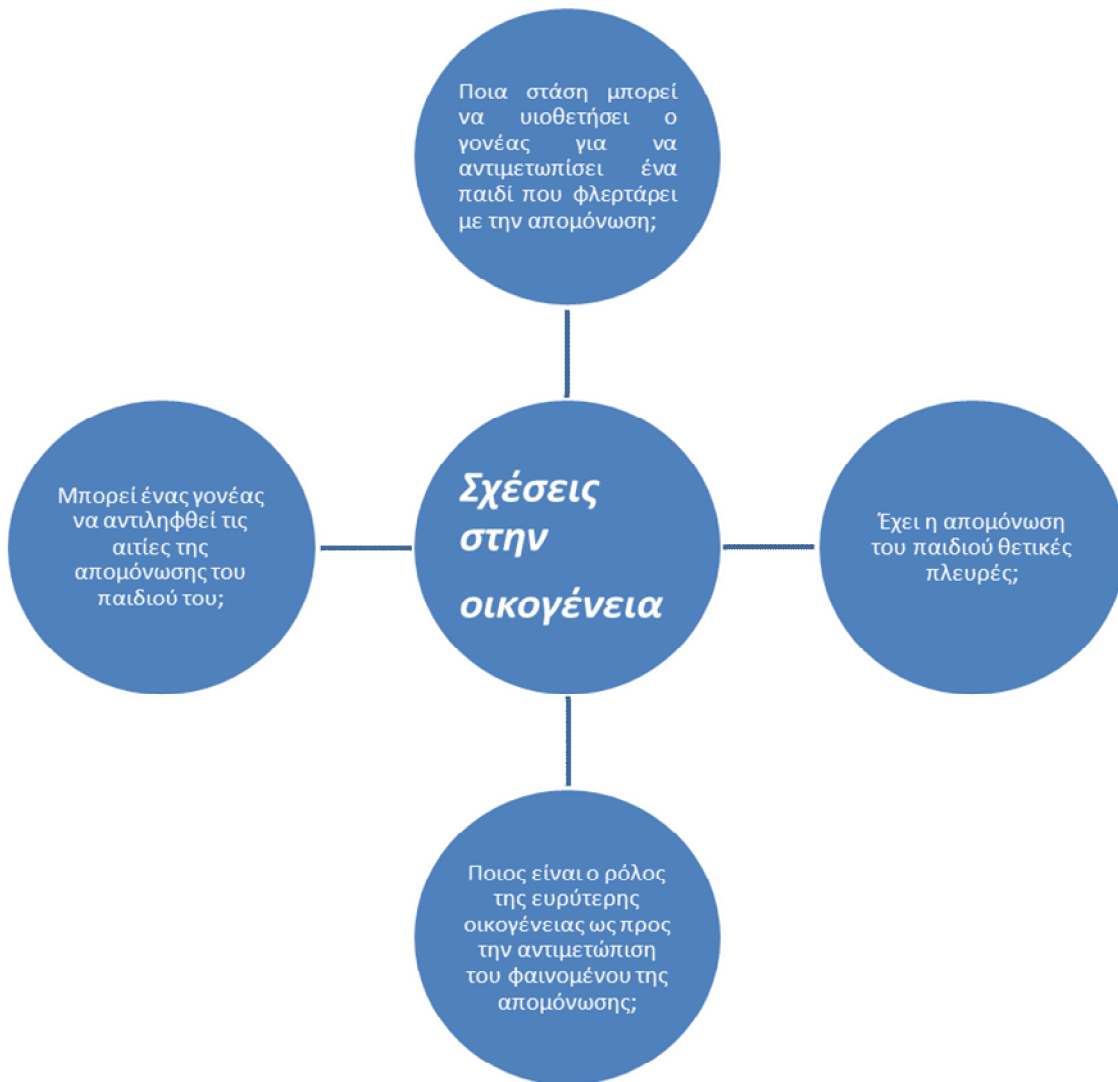
Ενότητα 1, Ερώτηση 3

Οι επιπλέον αναφορές στο επίπεδο των συναισθημάτων θα μπορούσε να είναι:

Ενότητα 1, Ερώτηση 4

Ποια ερωτήματα για συζήτηση εγείρονται γύρω από τη θεματική: οικογενειακές σχέσεις και ποια γύρω από τη θεματική της αλληλεγγύης; Για να απαντήσετε ακολουθήστε όποια τεχνική επιθυμείτε (μικροσκόπιο-αερόστατο). Πιθανά ερωτήματα που μπορούν να προκύψουν με τη μέθοδο του αερόστατου θα μπορούσε να ήταν:

Ενότητα 2, Ερώτηση 5

Εφαρμόστε την ίδια διεργασία για το τρίπτυχο των ερωτημάτων: Ισχυρίζομαι/Υποστηρίζω τον ισχυρισμό μου/Διερωτώμαι. Επιλέξτε στην αρχή το ίδιο έργο τέχνης (Rene Magritte, «Ο Θεραπευτής»), έτσι ώστε να διαπιστώσετε τους διαφορετικούς δρόμους που μπορεί να ακολουθήσει η σκέψη σας, παρόλο που παρατηρείτε το ίδιο έργο τέχνης. Ενδεικτικές παρατηρήσεις θα μπορούσαν να είναι οι ακόλουθες:

Ισχυρίζομαι: «Ο θεραπευτής νιώθει εγκλωβισμένος.»

Υποστηρίζω τον ισχυρισμό μου: «Το λέω αυτό γιατί το μισό του σώμα και μάλιστα ζωτικά του όργανα έχουν κατακλειστεί από ένα τεράστιο κλουβί.»

Διερωτώμαι: «Ο θεραπευτής προσπαθεί να θεραπεύσει τους άλλους ή τον ίδιο του τον εαυτό;»

Πίνακες

Πίνακας 1: Βασικά στοιχεία για τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν

Καλλιτέχνης	Τίτλος έργου	Στοιχεία έργου
Γ. Ιακωβίδης	Παιδική συναυλία	<p>-Λάδι σε καμβά 176 x 250 cm , έτος: 1894</p> <p>-Εθνική πινακοθήκη της Ελλάδας, Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.</p> <p>-Χρυσό βραβείο στη διεθνή έκθεση του Παρισιού</p> <p>-Καλλιτεχνικό ρεύμα:</p> <p>Γερμανικός ακαδημαϊκός Νατουραλισμός –Σχολή του Μονάχου: Η Σχολή του Μονάχου (ακαδημαϊκός ρεαλισμός), είναι ένα από τα σημαντικότερα εικαστικά κινήματα του 19^{ου} α. στην Ελλάδα και έχει έντονες επιρροές από την Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου. Κύρια χαρακτηριστικά του κινήματος είναι η τάση για απεικόνιση συνθέσεων με ηθογραφικό χαρακτήρα και η απεικόνιση καθημερινών σκηνών των ανθρώπων της υπαίθρου. Επίσης, τον κεντρικό πυρήνα της θεματογραφίας αποτελούν η προσωπογραφία, η τοπιογραφία και η νεκρή φύση. Το έργο των ζωγράφων της Σχολής του Μονάχου διακρίνεται για την άριστη τεχνική στη χρήση των χρωμάτων και του παιχνιδίσματος του φωτός.</p>

Magritte Rene	Ο Θεραπευτής	<p>-145X117X65 cm, μπρούτζος , έτος1967</p> <p>-Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Ίδρυμα Ευριπίδη Κουτλίδη / Δωρεά Αλεξάνδρου Ιόλα Αρ. έργου Π.4085</p> <p>Καλλιτεχνικό ρεύμα:</p> <p>Σουρεαλισμός: Στόχος των σουρεαλιστικών έργων τέχνης είναι η δημιουργία μιας νέας πραγματικότητας με την συνύπαρξη λογικών και μη λογικών στοιχείων που πηγάζουν από το όνειρο και το τυχαίο. Κύριοι εκπρόσωποι του κινήματος στη ζωγραφική είναι οι Tanguy, Magritte, Dalí, Miro J. Η μεγάλη άνθιση του κινήματος τοποθετείται στη δεκαετία του 1930.</p>
---------------	--------------	--

Πίνακας 2: Σύντομο βιογραφικό αποτύπωμα των καλλιτεχνών

Όνομα καλλιτέχνη	Σύντομη βιογραφική αναφορά
Ιακωβίδης Γεώργιος	<p>Ο Ιακωβίδης (1853-1932) ήταν βασικός εκπρόσωπος του ακαδημαϊκού νατουραλισμού (Σχολή Μονάχου). Τα θέματά του αν και είναι γεμάτα από ελληνικό φως, ωστόσο διακατέχονται από τη θεατρικότητα και τη σχετική αυστηρότητα που επέβαλε το ρεύμα της Σχολής του Μονάχου. Στα χρόνια της παραμονής του στη Γερμανία τα θέματα του ήταν κυρίως σκηνές της καθημερινής ζωής, ιδίως συνθέσεις με παιδιά, εσωτερικά σπιτιών, νεκρές φύσεις, λουλούδια και άλλα. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα στράφηκε προς την δημιουργία πορτραίτων και υπήρξε ένας από τους πιο σπουδαίους Έλληνες προσωπογράφους. Διακρίθηκε ως ζωγράφος παιδικών σκηνών, προσωπογραφίας και ανθογραφίας. Η ακαδημαϊκή του πορεία από το 1877 έως το 1930 τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό υπήρξε λαμπρή.</p> <p>Πηγή: Wikipedia</p>

Rene Magritte	<p>Ο Rene Magritte (1878-1967) ήταν σουρεαλιστής καλλιτέχνης με επιρροές από το καλλιτεχνικό κίνημα του ντανταϊσμού. Στα έργα του συχνά παραθέτει συνηθισμένα αντικείμενα, ή κάποιο ασυνήθιστο πλαίσιο, δίνοντας νέες ερμηνείες σε γνωστά αντικείμενα. Η χρήση (Anderson & Milbrandt) (Anderson & Milbrandt) (Brookfield, 1990) (Davis, 2008) (Dewey, 1934) (Dewey, Experience and Education, 1938) (Efland, 2002) (Eitington, 2001) (Gardner, 1990) (Gardner, The unschooled mind: How children think and how schools should teach, 1991) (Knowels, Holton, & Swanson, 1998) (Illeris, 2009) (Kolb, 1984) (Perkins, 1994) (Tishman, Perkins, & Jay, 1995) (Tiedt & Tiedt, 1999) (Tishman, Perkins, & Jay, The thinkink classroom: learning and teaching in a culture of thinking, 1995) (Βεργίδης & Κόκκος, 2010) (Κόκκος, 2011) (Καραγιάννη, 1997) (The Thames and Hudson, 1984) (Perkins, 2003) αντικειμένων διαφορετικά απ' ό,τι φαίνονται, είναι χαρακτηριστική στο έργο του. Εκτός από φανταστικά στοιχεία, το έργο του είναι συχνά πνευματώδες και διασκεδαστικό.</p> <p>Πηγή: Wikipedia</p>
---------------	---

Πίνακας 3: Συνοπτική ενδεικτική αναφορά σε έργα τέχνης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για παρατήρηση

Ο πίνακας που ακολουθεί περιέχει ελάχιστα από τα έργα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί η εκπαιδευτική ομάδα (γνωστικά, συναισθηματικά, εμπειρικά, στοχαστικά). Αποτελεί μια ενδεικτική επιλογή εικαστικών έργων που πυροδοτούν τόσο την παρατήρηση όσο και το στοχασμό μας πάνω σε θέματα που πιθανόν να απασχολούν μια σύγχρονη εκπαιδευτική ομάδα.

Καλλιτέχνης	Δραστηριότητες	Θεματολογία
Vincent van Gogh «Εξάντληση», 1881 μολύβι, μελάνι και wash σε χαρτί 23.5 × 31 cm	Δραματοποίηση	Εργασιακές σχέσεις Διαχείριση υπερκόπωσης Η έννοια της απομόνωσης

Paul Gauguin: «Καλημέρα κύριε Κογκέν», 1889 Λάδι σε καμβά 113X92 cm	Δραματοποίηση και εικαστική παρέμβαση	Κοινωνικοποίηση Επικοινωνία
Franz Mark Red and blue horses, 1912 Λάδι σε μουσαμά, 34X36 cm	Το παιχνίδι της σταδιακής αποκάλυψης	Αντιπαραθέσεις Κοινωνικές και πολιτικές διαφορές Διαχείριση της διαφορετικότητας
Μιχάλης Μανουσάκης “Ο βίος εν εκτάσει”, 1997 Ακρυλικό και κάρβουνο σε ξύλο 50 X 70 cm	Το παιχνίδι της σύνδεσης	Οικογενειακοί δεσμοί Σχέσεις γονέα παιδιού
Edouard Manet «Ο σιδηρόδρομος», 1872-1873 Λάδι σε καμβά 93,3 x 111,5 cm	Ισχυρίζομαι/ Υποστηρίζω τον ισχυρισμό μου/ Διερωτώμαι	Η μητρική φιγούρα στη σύγχρονη κοινωνία
Pablo Picasso «Guernica», 1937 Λάδι σε καμβά 349 x 776 cm	Σκέψου, προβληματίσου, διερεύνησε	Οι συνέπειες της βίας στον ψυχισμό του ανθρώπου
Frida Kahlo «Diego and I», 1949 Λάδι σε καμβά 22,8 x 22,4	Δημιουργικές ερωτήσεις	Σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα